БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеен.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. АПРЕЛЬ 24 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 96 (4 80).

Өртээ 20 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүгү күштү партиянның XXI съездизиниң бүгү делегейге төөгүлүг шиитпирлерин, коммунистиг тургузуушкуннуң улуг чаагай сорулгаларын күүседиринче!

(1960 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ЛЕНИНЧИ ОРУК-БИЛЕ—КОММУНИЗМЧЕ!

Москвага болган байырлыг хурал

Ленин!.. Бо улуг атты билбес кижилиг булуң чер бөмбүрзээниң кырында чок. Ол ат бүгү делегейниң ажылчы чоннарының чырыткызы болгаш орук айтыр сылдызы, эң эки келир үе дээш, хостуг болгаш ласкежиктиг амыдырал дээш, улустар аразында найырал дээш могаг чок демиселче кыйгырыг апарган.

Ленинниң революсчу генийи төөгүнүң оруун баш удур көрген. Амгы үеде, кажан бистиң чуртувус коммунистиг нинтилелди тулуп турда, улуг Ленинниң эн-не дидим, эн-не мерген угаанныг бодалдарын болгаш улуг планнарын бистиң партия, бистиң улус амыдыралда чедишкиннинг боттандырып турар.

Ленинизм тиилээн! Миллион-миллион бөдүүн кижилерниң боттарының аразында тайбың болгаш найыралдыг ажылдап, чурттаар эргези дээш демисежип турар кижи төрелгеттенниң эң эки күштери бо туктуң адаанда каттышкан. Оон ужурунда Ленинге ынакшыл шак ол хире күштүг болгаш частың чалгаан суу ышкаш бүгү делегейде чаптылган.

Апрельдиң 22—кижи төрелгеттенге кызыгаар чок үнелиг хүн. Ильич бодунун бүгү-ле амыдыралын улуска харам чокка бүрүн берген, ынчангаш олар Октябрьның удуртукчузунуң, бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң баштынчызының дугайында онза ынакшыл болгаш өөрүп четтиришкин-биле сактып бодап турарлар.

Бистин Төрээн чуртувустуң найысыдлы—Москвага Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 90 чыл болганын партия, совет болгаш хөй-нинти организацияларының байырлыг хуралы-биле демдеглээн.

Лужникиде спорт Ордузунуң тергиин улуг залын муң-муң кижилер долдур олурупкан. Ында—Москваның ажылчылары болгаш Москва чоогунун колхозчулары, эртемниг болгаш культурының ажылдакчылары, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунун дайынчылары, студент алыктар. Сценаның дөрүнде—чиңгир-кызыл туктун базында, дириг чечектериниң аразында—В. И. Ленинниң улуг портреди. Оон үстүнде «1870—1960» деп бижээн. Сценаның кырында: «Ленинизмниң улам тиилеп турар тугу делегезин!» деп бижээн. Даймчы туктарның чанында—Совет Армияның дайынчыларының хүндүлүг таныыларды.

18 шак. Президиумге эштер А. В. Аристов, К. Е. Ворошилов, Н. Г. Игнатов, Ф. Р. Козлов, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, Н. А. Мухитдинов, М. А. Суслов, Е. А. Фурцева, Н. М. Шверник, П. Н. Поспелов, А. Н. Косыгин, Д. С. Полянский көстүп келгеннер. Оларның-биле кады С. И. Гопнер, Ф. Н. Петров, Л. А. Фотиева болгаш Ленинни билир болгаш ооң-биле кады ажылдап чораан өске-даа хоочун большевиктер кирип келгеннер. Залга үргүлчүледдиг адыш часкаашкыннары динмиреп үнген.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, СЭКП ТК-ның Секретары М. А. Суслов байырлыг хуралды дорту киприлде сес-биле ажыткан.

Гениалдыг угаанныг болгаш Маркс-Энгельстиң өөрединиң уламчылакчызы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш ажылчын ангының делегейге баштайгы социалистиг күрүнезиниң үндезилекчизи, бүгү ажылчы чоннарның ынак башкызы болгаш өнүү, делегей коммунизминиң улуг баштынчызы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 90 чыл болганын совет улус болгаш бүгү чурттарның ажылчы чоннары бо хүн байырлыы-биле демдеглеп турар деп М. А. Суслов чугаалаан.

Ленинниң ады амгы үениң, өлүп бадын чыдар капитализмден нинтиледдиң хөгжүдезиниң дээди чадазы—коммунизмче кижи төрелгеттенниң шилчиишкининиң үезинин тугу.

Эльбаның эриктеринден Оожум океанта чедир канчаар-даа аажок делгем черде миллиард ажыг кижи тиилеттирбес ленинчи тукгун аддабиле социалистиг чаа амыдыралды херек кырында тургузуп турар. Делегей төөгүзүнүн бүгү-ле чорудуушкуннарында Ленинниң идеялары улам күчүлүг салдарын чедирип турар. Ажылчын ангының болгаш бүгү ажылчы чоннарның төөгүлүг хөрээнин түүлүнга чедир, долузу-биле тиилээринче орукту Ленинниң өлүм чок өөредиг совет улуска болгаш бүгү чурттарның улустарынга чайыннандыр чырыдып берип турар деп эш Суслов уламчылап чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү. СЭКП ТК-ның секретары О. В. Куусинен илеткел кылган.

Ленинниң дугайында, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бистиң чуртувустуң эрткен алдарлыг оруунун дугайында, бистин үевистин — Ленинниң идеяларын амыдыралга боттандырарының үезинин—улуг-чаагайының дугайында илеткелди чыылганнар ханы кичээнгей-биле дыңнаваннар.

Ленинниң уттундурбас овур-хевирин көргүспүшаан, оон төөгүлүг ажыл-херектери, оон идеялары өлүм чок дөрээнин дугайын илеткелчи чугаалаан. Ленинниң өөредиинге шынчы бистин партиявыс болза марксизм-ленинизмни улам ыцай сайзырадып, ооң кол-кол өөредиглерин чогаадыкчы өзү-биле ажыглап турар.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының кол-кол чүүлдериниң дугайын, чуртту электрижилеериниң улус-ажылдың механизастаарының болгаш автоматчыдарының талазы-биле ленинчи идеяларның боттаныышкынының дугайын эш Куусинен чугаалаан.

Хайныышкынны-биле хөгжүп турар эртемниг бүдүрүлге-биле үзүлбес харылзаалыг апарганы үеде кайгамчыктыг техниктиг революцияның үезинче кирипкен бис деп илеткелчи демдеглээн. Бистиң чедип алган чедишкиннеривис болза Американың Каттышкан Штаттары-биле тайбың экономиктиг чарышка типлээривистиң шынчы магадылалы болур деп эш Куусинен чугаалаан.

Ажылчы чоннарның амыдырал деннелин бедидер дугайында партияның кайы хире улуг сагыш салып турарын илеткелчи бүүрелдиг чижектер-биле көргүскен. Коммунизмни тургузуп, аас-чежиин дарганнап турар улус бо хүннерден эгелээн эки амыдырап чурттазын дээш партия бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылып турар.

«Ленин чүү дээш чурттап чораанын, ол чүү планнап, чүүнүң дугайын бодап турганын, оны ам бистин улус, партиявыс амыдыралда чедишкиннинг боттандырып турар» деп Никита Сергеевич Хрущев-биле кады чугаалап болур бис деп илеткелчи медеглээн.

Бистиң күрүневистиң ленинчи даштыкы политикаазының эң чугула принциптерин, тайбыцның болгаш ийи системаларның тайбың кожа-хелбөө догуннаарының айтырыгларын илеткелде чырыткан. Бистиң партиявыстың даштыкы политиказы тайбынга ынакшылдыг бүгү-ле улустарның үндезин эрге-ажыктарын, делегейниң ажылчын шимчээшкинин, дешилеттиг бүгү-ле өөрелгеттенниң эрге-ажыктарын барымдаалап турар. Кижи төрелгеттенниң төөгүзүнге канчаар-даа аажок улуг эргилдезиниң үе-чадазында чурттап, амыдыраар ужуруг болганывыс бистерни, Ленинниң бүгү өөреникчилерин болгаш салгакчыларын сорук киприп турар. Чээрбиги чүс чыл болза, ленинчи идеяларны амыдыралга боттандырарының чүс чылы деп О. В. Куусинен илеткелин доозарда чугаалаан.

Ленинниң улуг хөрээнин алдарына, Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының алдарына, тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш эш Куусинен диниттиг адыш часкаашкыннар болуп турда йөрөл салган.

Хурал доозулган. Шупту кижилер бут кырынга туруп келген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитединиң алдарынга йөрөл салыышкыны залга чаңгыланып турган. Партийжи гимн—«Интернационал» байырлалдыы-биле чаңгыланып үнген. Ону аная турганнар шуптузу ырлаан.

Кежээ байыралдың улуг концерти-биле доозулган.

(СЭТА).

Чоннуң байырлалы

САРЫГ-СЕП. (Телефон-биле). Каа-Хемниң район төвүн апрельдиң 22-де байырлал шинчи киир шимепкен турган. Ол хүннүң кежээзинде районнуң Культура бажыныңга В. И. Ленинниң төрүттүгениниң бөөр 90 чыл болганынга холбаштырган кежээ болурун база баш бурунгаар чарлапкан. Чон чогуур шагында чыглып келген. Сценада В. И. Ленинниң улуг чуруу болгаш «Ленинизм делгезин» деп лозун.

Байырлыг митингини райкүүсконнуң даргазы эш Даржаа ажыткан. СЭКП райкомунуң бирги секретары эш Шуклин сөс алгаш, «Ленинизмниң тугунуң адаа-биле коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар» деп илеткелди кылган. Ленинчи эдлчегниң хүннеринде районнуң ажылчы чоңу эки ажылдаанын илеткелчи демдеглээн. Ылаңгыя күрүнеге сүт садарының квартал планын дыка ажыр күүсеткени дээш СЭКП обкомунуң болгаш облкүүсконнуң шилчиир Кызыл тугун ол район чаалап алган. Ол тукту салбас дээш улам эки ажылдаарынче, часкы хову ажылдарын чедишкиниг чорударынче митингиниң киржикчилерин кыйгырган.

Оон соонда Культура бажыңының уран-чүүл бөлүмүнүң солун концертин чон сонуургап көрген. Ону Ленин, партия, Төрээн чурт дугайында темага холбаштырган.

Шак ындыг кежээлер бүдүрүлге, албан черлеринге, колхозтарга база болгулаан. Ленин дугайында кино-чуруктар көргүзүглеринге дыка хөй чон кээп турган.

Барыын-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилеринге

Чөөн-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң

АЖЫК ЧАГААЗЫ

Чаржып турарывыс эргим эштер!

Чөөн-Хемчик районнуң колхозчулары, көдээ ажыл-агыйының тускай эртемниглери, СТС-тин, дуржулга станциязының ажылдакчылары болгаш бүгү ажылчы чоннары Рязань областың малчыннарының, бистиң чуртувустуң мурнакчы колхозтарының, совхозтарының дуржулгазын ажыглап, төөгүлүг чеди чылдың ийиги чылының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжына кирбишаан, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни боттарывыска алгаш, Барыын-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилерин 1960 чылда социалистиг чарышка кыйгырып тур бис.

1960 чылдың бирги кварталының онаалгаларын күүседир талазы-биле багай эвес түннелдерлиг болган бис. Район күрүнеге эт садар талазы-биле квартал хүлээлгезин 185,3 хуу, сүт садар хүлээлгезин—120,8 хуу күүсеткен. 1960 чылда күрүнеге 1419 тонна сүттү, 1990 тонна эттти, 156 тонна дүктү садар бис. Оон иштинде 200 тонна хаван эдин, 40 тонна куш эдин, 3 тонна кодан эдин садар.

1960 чылда часкы тарылганы 6—8 ажыл хүннеринде бедик агротехниктиг деннелге эрттирер болгаш 10 муң тониадан эвээш эвес тараны Төрээн чуртка бөөр бис. 1500 га кукурузаны тарып, га бүрүзүнден 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алыр бис.

Бирги кварталда эки көргүзүглерни «Искра»» колхоз чедип ап, күрүнеге эт садар квартал хүлээлгезин 388 хуу, сүттү—243,3 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Ленин аттыг, «Хорум-Даг», «Большевик» колхозтар эт садар хүлээлгелерин 200—300 хуу күүседип, дээре көргүзүглерни чедип алганнар.

Бирги кварталда сүттү бүдүрери 1959 чылдың олла үези-биле деннээрге 40 хуу, эткир-сүткүр инек бүрүзүнден сүт саалдазы—60 хуу өскен.

Бо чедишкиннер болза саанчыларның, инек кадарчыларының, хойжуларның, быыза ажаакчыларының, хаван ажаакчыларының алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин боттарының күш-ажылы-биле хандырар дээш кызымаккай ажылдаанының түннелинде болдунган. «Искра» колхозта О. Шанмак, О. Долаа, О. Севилбаа, «Хорум-Даг» колхозта Х. Севилбаа, Ленин аттыг колхозта Т. Мээшке, Т. Шаннай-оол, М. Хүреш, «Коммунизмче орук» колхозта Х. Кувискаал, М. Мыйдок дээн ышкаш саанчылар үш айлар дургузунда боттарынга быжыглаан инек бүрүзүнден 450—500 кг чедир сүттү саап алганнар.

«Октябрь 30 чылы» колхозта М. Чүрмет-оол, «Кызыл тараачын» колхозта М. Товуучу, Сталин аттыг колхозта Х. Дыртык, «Искра» колхозта М. Тамчат-оол. Ленин аттыг колхозта М. Чимбин болгаш өске-даа инек кадарчылары кышкы үеде хонук бүрүзүнде бир башка онааштыр 300—400 грамм чедир немелде дензини чедип ап турган. «Искра», Ленин аттыг, Сталин аттыг, «Коммунизмче орук» колхозтарның малчыннарынга культура баазалары тургустунган. Колхоз бүрүзүнүң сүт-бараан фермаларында эки дериттинген кызыл буулуннар ажылдап турар. «Искра», «Октябрь 30 чылы», Ленин аттыг, «Хорум-Даг» колхозтарның партия эге организациялары болгаш баштаар черлери хойжуларның, саанчыларның, кадарчыларның хуралдарын, мурнакчы малчыннарның ужуражышкынын, кежээлерин организастап, санал-онаал солчуушкунун калбаа-биле эрттирип турар. Ажылы эки бригадаларга, фермаларга тыпсыр партия эге организациязы биле колхоз баштаар черинин шилчиир кызыл туктары артель бүрүзүнде бар. Социалистиг чарыштың түннелдерин он хонуктап, айлап түннеп, чарышка шылгаракчы болган фермаларны, бригадаларны, мурнакчыларны илередип турар. Эт болгаш сүт садар талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган колхозтарга тыпсыр шилчиир туктарны СЭКП райкому, райкүүсконнуң бадылап тургускан. Бирги кварталда эт, сүт бүдүрер болгаш садар хүлээлгелерин чедишкиннинг күүсеткени дээш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун «Искра» колхозка хевээр артырган. Бедик көргүзүглерлиг болган колхозчуларны СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан.

Бистиң мурнувуста эң харысалгалыг сорулгалар ийиги кварталда салдынган: 500 тонна эттти, 600 тонна сүттү күрүнеге садар бис. Ол хүлээлгелерни алдарлыы-биле күүседир дээш районнуң колхозтары ам үеде 450 баш мыйыстыг бода малды, 800 баш хойну, 400 баш хаванны семиртилгеде тургускан. Күрүнеге чүгле 300 килограммдан өрү дензилиг мыйыстыг бода малды, 45 килограммдан куду эвес дензилиг шээр малды, 80 килограммдан өрү дензилиг хаванны садарын чедип алыр бис. Хаван, куш ажылын сайзырадыр, оон баш санын көвудедир болгаш семиртилгезин экижидер дээш онза кичээнгей салдынып турар. 1960 чылда бир миллион 500 муң чуурганы күрүнеге садар болгаш дужаар бис.

Сүт бүдүрерин көвудедир сорулга-биле сүткүр инектерниң быыааларын эткир угланыышкынныг инектерге чагыштырып доруктурар арганы Ленин аттыг, «Искра», «Коммунизмче орук» болгаш өске-даа колхозтар ажыглап турар. Малдың уксаазын экижидер, оон продуктулуун бедидер дээш эки шынарлыг бүдүрүкчүлерни ажыглап тургаш, район ам үеде 420 баш инекти, 2000 баш хойну тарып боозаткан. Инектерниң, хойларның эдержилгезин чүгле тарып боозадыр арга-биле чорудар бис.

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин улам көвудедир, бот-үнезин чиигедир болгаш куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер сорулга-биле «Искра», Ленин аттыг, «Коммунизмче орук» колхозтар быыааларны чагыштырып доруктурар, инектерни баглавайн, хаваннарны бөлүү-биле ажаар болгаш өске-даа депшилгелиг аргаларны ажыглап чорудар.

Мал ажылында чамдык чедишкиннер-биле чергелештир бар четпестер бисте ам-даа чайлаттынмаан болгаш мурнакчы аргалар кошкак нептереттинип турар. Мал ажылын механизастаарынче ам-даа эвээш кичээнгей салдынып, сүт-бараан фермалары безин долу эвес механизастаттынган колхоз районда эвээш.

Моон соңгаар бот-боттарывыска баржып, ажыл-дуржулгавысты солчуп турарывысты сумеледиис. 1960 чылда эт, сүт, дүк бүдүрерин болгаш оларны күрүнеге садарын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгүле күштерни, курлавырларны мобилизастаар бис.

Районнуң көдээ ажыл-агый ажылданчыларының даасканы-биле: О. ДУДАРАА—Ленин аттыг колхозтуң даргазы, О. ЛОПСАҢЧАП—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу, О. ШАҢМАК—«Искра» колхозтуң саанчызы, М. БОДАГАНДАЙ—«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хаван ажаакчызы, Ю. ТЕСЛЯ— «Искра» колхозтуң дагаа ажаакчызы, С. РЕВНЮК—Сталин аттыг колхозтуң даргазы, М. ТОВУУЧУ—«Кызыл тараачын» колхозтуң инек кадарчызы, Х. КУВИСКААЛ—«Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы, В. БОРИСОВ—районнуң көдээ ажыл-агый инспекциязының начальниги, О. ОЧУР—«Коммунизмче орук» колхозтуң тоолай ажаакчызы, К. ДИЛГИЖЕК—СЭКП райкомунуң секретары, Х. САҢГЫСПАА—«Большевик» колхозтуң хойжузу, Х. АҢГЫР-ООЛ—«Хорум-Даг» колхозтуң трактористи, М. СУСҮГБЕЙ—Ленин аттыг колхозтуң хойжузу, О. САМБАЛ—райкөдээ ажыл-агый инспекциязының кол зоотехниги, М. ЧАМЫЯҢ—«Искра» колхозта партия эге организациязының секретары, Д. ОНДАР—райкүүскомнуң даргазы, К. БОРА-КӨЖЕ— Чыргакы көдээ Советтиң даргазы.

Тарылганың фронтузун хүн келген тудум калбартыр!

Алаш бугазында

Суг-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» колхозунуң бүгү тарылга шөлү Алаштың, Ыйгылактың ховуларында кол мөөнеттингеен. Бедик дүжүттү алырынга Алаш хемниң бугазы улуг рольду ойнаар. Эрткен чылын улуг чаъс болган. Оон уламындан Алаш бугазының унунда хөй черлерни үер үреп каапкан болгаш чамдык черлер шуут буде бергилээн.

Колхоз баштаар чери ол буганың ашталгазынче колхозчуларның күжүн эвилелдээрин шиитпирлевишаан, район төвү—Суг-Аксы суурунуң почтазын шеф дузалачызын дилээн. Хайныышкынныг ажыл эгелээн. Тракторларның, автомашиналарның хөөмейлээн аялгалары, ажыл-ишчилериниң ыр-шоору, оларның хөлда туткан хүүрегериниң, ломнарының, кускун-хаайларының динмиттиг даажы Алаштың ыржымын үрепкен.

Алдан-Маадыр болгаш Суг-Аксы школаларның башкылары, өөреник чилери база Суг-Аксында албан организация черлериниң ажылдакчылары бугану аштаарынга колхозчуларга улуг дузаны чедирген. Шефке 230 кижи келген. Ажыл ындыг-ла белен эвес турган, чамдык черлер доң болганы-биле от салып эргизип турган каскан. Алдан-Маадыр школаның коллективи 47 кубометр ажыг сайлыг бугану каскан болгаш 650 метр черни арыглап аштааннар. Суг-Аксы суурнуң коллективтериниң келген эштер база хөй ажылды кылганнар.

Алаш бугазынга ажыл сес хүн үргүлчүлээн. Ажыл-ишчилер 162 метр черни 1,5—2 метр ханы кылдыр каскан болгаш 2,6 километр ажыг черниң довураан аштаан. Оон ыцай чаъс чаарга үерлей бөөр чоога черлерге 350 кубометр дашты чыып салган. Бир эвес бо бугану мынчаар казып аштаарынга техника күжүн хереглээн болза колхоз хөй түннүг акшаны үндүрер турган. Ам ажыл-ишчилериниң мурнунда база бир улуг үүле салдынып турар. Ол болза бедик дүжүттү алырынга од буганың суг курлавырын бүрүн ажыглап, сугтарылганы организастыг чорудары болур.

Буга аштаргазы чоруп турда шефчилерге болгаш колхозчуларга кино көргүзүү, лекция, беседа хүн бүрү болуп турган.

Шефтиң киржикчилери:
К. МОҢГУШ,
О. ХИРЛИГ-ООЛ.

Частың эки үезин ажыглаар

Улуг-Хем районнуң колхозтарында чер андырылгазы болгаш илиртээшкини массалыы-биле чоруп турар. Часкы хову ажылдарының баштайгы хүннеринде механизаторлар 1.000 гектар черни андарган болгаш 5000 гектар черни илиртээн.

Ам 51 трактор тарылга шөлүнде ажылдап турар. Ленин болгаш Жданов аттыг колхозтар часкы тарылганы кожазында колхозтарныындан организастыг өгелээн. Ленин аттыг колхозта 12 трактор үрелишкин чок чер андартынган болгаш 1500 гектар чер илиртеттинген, суланы 40 гектарга чашкан. Ол колхозтарның ховуу турлагларында ажыл-ишчилериниң аъш-чем, оран-сава хандырылгазы эки организастаттынган. Куш-ажылды хүн-дүнде ийи өөлчеглиг кылдыр организастаан. Тараажылар ортузунда агитас-массалыг ажыл доктаамал чоруп турар.

Ынчалза-даа хову ажылдарынга баштайгы хүннерде организас чок чорукту чамдык ажыл-агыйлар көргүскен. «УТКА 25 чылы» совхозтуң 40 ажыг тракторларындан чүгле 10 трактор хову ажылында киржип турар. «СЭКП XX съездизи» колхозда апрель 20-ге чедир чүгле 25 гектар черни андарган болгаш илиртээшкинче кирбээн. Тарылгага частың эки үезин ажыглаар херек.

Бригаданың мурнакчылары

Чаа-Хөл районнуң «Найырал» көдээ ажыл-агый артелиниң Беженей Биче-оолга баштаткан хову бригадазы баштайгы хүннерде Булак ховуунда 750 гектар черниң шыгын базырган. Ында «ДТ-54» деп 4 трактор ажылдап турар. Сержип Анай-оол, Очурчап Чингин-оол олар чарыштың мурнакчылары болуп, хүн бүрүнүн ажыл нормазын 120—130 хуу күүсеткилээн.

Ол-ла артельдиң Шанчыда хову бригадазы Монгуш Чылбак-оолдуң удуртулгазы-биле 400 гектар черниң шыгын базырган. Колхозтар кызыл-тасты чаштырып турар.

С. ИКОННИКОВ.

Агиткультбригада хову турлаанда

Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык суурунуң удуртуп турар. Бригаданың кежигүннери янзы-бүрү теКультура бажыңы часкы хову ажылдарының эгелинде малдың чемнелдезиниң ажылдакчылары Р. Хертек, М. Чечекпаа, партия райкомунуң библиотека эргелекчизи З. Намзырай, ортумак школаның башкызы К. Иргит болгаш оондаа өскелер агиткультбригадада киржип турар. Бригаданы СЭКП райкомунуң пропагандизи О. Кооп-оол бригадаларда механизаторларны болгаш тараажыларны хандырары-биле агиткультбригаданы тургускан. Бригаданың составынга Кызыл-Мажалыкта янзы-бүрү организацияларның ажылдакчылары кирген. Чижээ, район эмнелгезиниң ажылдакчылары Р. Хертек, М. Чечекпаа, партия райкомунуң библиотека эргелекчизи З. Намзырай, ортумак школаның башкызы К. Иргит болгаш оондаа өскелер агиткультбригадада киржип турар. Бригаданы СЭКП райкомунуң пропагандизи О. Кооп-оол

Колхозтарның хову турлагларынга болгаш «Барлык» совхозтуң механизаторларынга бригаданың кежигүннерин барып, ам ийи удаа концертти көргүскеннер.

Чурукта: «Барлык» совхозтуң хову турлаанда механизаторларга агиткультбригаданың кежигүннериниң концерт көргүзүп, Ленин дугайында ырны ырлап турары.

Сөзү болгаш фотозу **В. Севастьяновтуу.**

Эртемниң талазынга шылгарангай ажылдар дээш—Ленинчи шаңналдар

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртемниң болгаш техниканың талазынга Ленинчи шаңналдар талазы-биле комитеттиң даргазы академик А. Н. Несмеянов-биле беседадан

Октябрьның баштынчызы, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинге тураскаалды бо хүннерде совет улус болгаш бүгү дешпилгелиг кижи төрелгетен онза ынакшыл болгаш өөрүп четтириишкин-биле көрүп турар.

Ленин биле эртем чарылбас холбаалыг. Эртемниң хөгжүлдезин болгаш социалистиг тургузуушкунуң практиказы-биле оон чарылбас холбаазын Владимир Ильич Совет өрге-чагырганың тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле бирги чергенин ужур-дузалыг кылдыр көрүп чораан. Эртем-техниктиг ажылдар планының кайгамчыктыг демдеглелинге оон Эртемнер академиязынга берген ленинчи чагыы онон чылдар бурунгаар шинчилелдериниң угланылышкынын хөй үүлдериниң талазы-биле баш удур тодаткан.

Марксизм-ленинизмниң идеологтуг үндезиннеринге даянган совет чүрттүн эртеми чаа-чаа чедиишкиннерни бүзүрелдиг чедип ап турар. Октаргайның шинчилекчилери — ракеталар Черден чартык миллион километр чедир турар ыракта делгемниң байдалының дугайында баштайгы сан-медээлерни биске бергенин сагындырарга-ла четчир. Айның көзүлбес талазын чурукка тырттырганы совет эртемниң болгаш техниканың магалыг чедиишкини болган.

Бистиң эртемивистиң шылгарангай чедиишкиннерин В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чыл болган хүнүнде Ленинчи шаңналдар-биле демдеглээн. Ол бедик шаңналды тывыскан эртемденнериң аразында бойдус болгаш техника эртемнериннің көскү төлөлекчилери бар. Оларның чамдыктарының ажылдары бойдустун чажыт үүлдерин улам ынай билип алырынче угланган. Чамдыктары эртемниң эн чаа үүлдери-биле техниканы байыдып турар.

Ленинчи шаңналдар талазы-биле Комитет шаңналдар тыпсырынга киириптирген материалдарны өөренип көөр талазы-биле улуг ажылды кылган. Оларны чугаалажып көөрүнге калбак хөй-ниитини болгаш парлалганы киириштирген.

Октаргай делгемин шинчилээринге бистин эртемивис бирги черни ээлеп алганы маргыш чок факт-тыр. Черден дашкаар, совет кылымал эдеринчилерге болгаш октаргай ракеталарынга ажылдап турган херекселдер планетаны долгандыр турар делгемде болуп турар чорудулгаларның дугайында медээлерни бистерге төөгүде бир-ле дугаарында берген. Ол дээрге эртем болгаш практика талазы-биле онза боттуг нарын болуушкунварның ареназы болуп турар. Булут янзылыг бистин планетавысты хаара туткан хереллениишкининиң онза хевириниң барының дугайын эдеринчилериниң херекселдери медээлеп тургулаан.

Черден муң-муң километр чыгам бедикте булуттуң иштики куржаа мурнуку геомагниттиг широтаның 35-ки градузундан сонгу широтаның 35-ки градузунга чедир шөйүлген. Оон тургустунган кезектери кайгамчык улуг чүс миллион электроновольт энергиялыг протоннар болуп турар. Булуттуң иштики куржаа Черден 50 муң километр хемчээл чедир ырак шөйүлген болгаш ындыг-ла хөй эвес энергиялыг электроннарлыг болуп турар. Черни долгандыр даштыкы радиациялыг куржагны ажытканының болгаш шинчилээнинин алдары база октаргай делгеминде ток шингээлдиг кезектериниң хуваалдазының ниити байдалын доктаатканы ССРЭ-ниң ЭА-ның физика институдунда ажылдап турар совет физиктер ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү С. Н. Верновка болгаш физика-математика эртемнериниң доктору А. Е. Чудаковка хамааржып турар.

С. Н. Вернов биле А. Е. Чудаков онза солун болуушкуну илереткеннер. Ол дээрге Черниң магниттиг шөлү 100 килоэлектроновольт чыгам энергиялыг электроннарга «дузак» болуп турар. Черниң даштыкы радиациялыг куржаанда магниттиг шөлдерни оон соонда тускай херекселдериң дузазы-биле ССРЭ-ниң ЭА-зының чер магнитизминиң институдунуң эртем ажылдакчылары Н. В. Пушков биле Ш. Ш. Долгинов хемчээген. Ионосферадан дашкаар электри токтарының барын олар бүзүредип, Айның магниттиг шөлүнүң чогун илереткеннер.

Мынчангаш, бо үстүнде эртемденнер октаргай радиациязын база Черниң болгаш Айның магниттиг шөлүн шинчилээринге улуг ачыхавыялыг болган. Ол талазынга оларның ажылынга Ленинчи шаңналды тывыскан.

Амгы үениң бойдус эртеминде көл байдалды физика ээлеп турар. Оон бүгү хөгжүлдезинге физика онза улуг салдарлыг.

Дүрген нейтроннарга ядролуг реакторлар физиканың талазынга шинчилелдери дээш А. И. Лейпунскийге, О. Д. Казачковскийге, И. И. Бондаренкога болгаш Л. Н. Усачевка Ленинчи шаңналды тывыскан. Чамдык дуржулга реакторларынга ядролуг реакторларның болгаш эксперименталдыг шинчилелдер талазы-биле оларның тургускан теориязынга үндезилээш бедик КПД-лиг электроэнергияны алыры-биле кады ядролуг кывар үүлдү калбарган үндезинге дагын бүдүрериниң эртем талазы-биле сорулгазы шиитпирлеттинген. Шөлдүн квантылыг теориязының талазы-биле академик В. А. Фоктуң чугула шинчилелдериниң аразында ядролуг хереллениишкиннериң мезонныг теориязынга онза калбак нептерээн ийиги квантыланыышкынның талазы-биле оон ажыддап кылган аргазы шылгарангай ужур-дузалыг болуп турар. Фоктуң аргазы атомнарның тургузуун шинчилээр талазы-биле эң берге сорулгаларны шиитпирлээриниң үндезини болуп турар. В. А. Фоктуң Ленинчи шаңнал алган ажылын делегей литературазында кайгамчыктыг ажыл кылдыр хүлээп көрген.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү Н. Г. Четаевтиң ажылдары калбак сураглыг. Шимчээшкиннин, туруштуунуң болгаш аналитиктиг механиканың талазы-биле оон бөлүк ажылдары дээш Ленинчи шаңналды тывыскан. Быжыг бүдүмелдиң шимчээшкининиң туруштуг болурунун хөй санныг сорулгаларын шиитпирлээр арганы берип турар арга-хемчегни ол эртемден ажылдап кылган. Шимчээшкиннин туруштуунуң талазы-биле А. М. Ляпуновтун кайгамчыктыг ажылдарын ол түүнеп, хөгжүткен болгаш теорияны практиктиг ажыглаарының аргазын кылган.

Профессор А. Е. Криссти «Далай микробиологиязы (терен суглуг)» деп ному океан амыдыралын шинчилээринге боттуг салыышкынны киирип турар. Ол ажылдың чырыкка көстүп келгени — микробиологияга-даа, океанологияга-даа улуг болуушкун-дур. Ленинчи шаңналдың лауреады профессор А. Е. Криссе янзы-бүрү океаннарга калбак шинчилел ажылдаорын он ийи чылдар иштинде чорудуп келген.

Чүрекке болгаш ханның улуг дамырларынга чаа операцияларны ажылдап кылганы дээш чурттун кол-кол хирургтери — А. А. Вишневскийге, П. А. Куприяновка, Е. Н. Мешалкинге, Б. В. Петровскийге Ленинчи шаңналды тывыскан. Сөөлгү үеге чедир чүгле терапевтиг арга-биле әмнеп келген, чүрек аарыгларын әмнәәринге оперативтиг хемчегни делегей медициназының практиказынга бир-ле дугаарында боттандырган, бо аргамергежилдиг әмчилер эртемге шынгыы үндезилээш хирургияның чаа талазын тургусканнар.

Улуг дүргедээшкиннерге, бедик температуралар үезинде, ажыглаашкынның нарын байдалдарында бедик параметрлерлиг ажылдаар амгы үениң машиналарын тургусканы быжыг болурунга санап көрүүшкүнүн ылаптыг болгаш чедингир инженержи аргаларын негеп турар. С. Д. Пономаревтун, В. Л. Бидерманның, К. К. Лихаревтун, Н. Н. Малининнин, В. И. Феодосьевтиң болгаш В. М. Макушинниң «Машина тудуушкунунга быжыг болур чоруктун санаашкыннары» деп үш томнуг монографиязы машина тудуушкунунга ээлгир, пластиктиг, чылгыр болгаш быжыг болурунун инженержи теориянын чедиишкиннерин байдыып турар. Авторларынга Ленинчи шаңналды тывыскан монография заводтарның конструктор бюроларында болгаш эртем-шинчилел институттарының саналга кидистериниң стол кырындан ыравас ному болу берген.

Импулстуг болгаш релейлиг автоматтыг системаларның теориязын ажылдап кылганы дээш Я. З. Цыпкинге Ленинчи шаңналды тывыскан. Эртемденниң ажылдап кылган теориязының кол-кол бөлүктерин конструктор бюроларының практиказында ажыглап турар болгаш автоматтыг таарыштырылганың дээди өөредилге черлериниң курстарының программазында кирген.

Төрөөн чуртка бараан болур чангыс аай сорулга-биле каттыжып, эртемнин чечектелиишкининин дугайында партиянын чаагай сагыш салыышкыны-биле сорук кирген совет эртемнин болгаш техниканың болгаш шаңналдар чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырып турар деп А. Н. Несмеянов түүнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

БИСТИҢ ХҮННЕРИВИСТИҢ ТЕХНИКАЗЫ

Академик А. И. Берг-биле беседадан

1960 чылда Ленинчи шаңналдарны тыпсыр дугайында доктаалды парлаан. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чыл болганын бүгү улустун байырлалдыы-биле демдеглээн чоруу ол болуушкуннуң онза ужур-дузазын улам күштелдирип турар.

Улус ажыл-агыйының чамдык адырларының хөгжүдезинин деннелин чаа, бедик чадаже көдүрер болгаш экономика талазы-биле улуг ажык-дузалыг ындыг ажылдарның авторларынга техника талазы-биле шаңналдарны тывыскылаан.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, экономиканы көдүреринге техника талазы-биле чаа үүлдериниң улуг ужур-дузалынын Владимир Ильич Ленин чангыс эвес удаа онзалап демдеглеп чораан. Партиянын XXI съездизинин болгаш СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлери дыка хөй эртемденнерни, инженерлерни, бүдүрүлгенин чаартыкчыларын чаа-чаа чогаадыкчы ажылдарже улам сорук киирген.

Техника талазы-биле Ленинчи шаңналдарны тывыскан ажылдар бүгү тала-биле хынаттынган болгаш улус ажыл-агыйынга ажыглап киирген, боттарын бүрүү-биле бадыткаан үүлдер болуп турар.

Атомнуг энергияны тайбың сорулгага ажыглаарының талазы-биле бистиң чурттун улуг чедиишкиннери кайда-даа билдингир. Бо талазы-биле ажылдарның бирээзи болза, суг реакторларының талазы-биле шинчилел ажылдары болур. Бо ажылдар дээш Ленинчи шаңналдарны С. М. Фейнбергке, В. В. Гончаровка, Г. А. Столяровка, Т. Н. Зубаревке, П. И. Христенкога, В. Ф. Козловка, О. И. Любимцевке тывыскан.

Ындыг хевириниң реакторларының онзаланчак үүлү болза, анаа ажыглаан анаа-ла суг нейтроннарының оожумнадыкчылары болбушаан, чылыг казагалакчызы болуп турарында. Бо талазы-биле ажыл даштыкыга кылдынмаанда-ла биске кылдынган.

С. В. Ильюшин, А. Г. Ивченко, В. К. Коккинаки, В. А. Борог, В. М. Германов, А. Н. Зленко, А. Я. Левин, В. А. Лотарев, А. К. Пантелеев, Е. И. Санков, В. Н. Семенов, А. И. Шведченко олар—хөй кижи олурар «ИЛ—18» дээр кайгамчыктыг самолётту тургусканы дээш Ленинчи шаңналдарның лауреаттары болганнар. Ол самолёт кандыг-даа бедикке, шагның кандыг-даа үезинде ужудуп чорда, оон иштинге 20 хире градус чылыг доктаамал туттунуп чоруур. Бир онзаланчак үүлү болза, оон ужуп үнерде болгаш хонарда ырак маңнавазы болур.

Бөлүк металлургтарга: И. И. Коробов, В. И. Суровов, З. П. Некрасов, Н. И. Красавцев, Т. Г. Орешкин, А. Н. Чечуро, Л. Д. Юпко, Б. Л. Таврог, И. М. Ектов, Г. А. Панев оларга домна бүдүрүлгезинге бойдус газын ажыглалга кииргени дээш Ленинчи шаңналдарны тывыскан. Бо чаа арга улус ажыл-агыйынга улуг ужур-дузалыг. Ол арга—домнаның экономиктиг көргүзүүлерин дыка эжиждер. Домналарга дыка хөй санныг коксту хереглеп турар, а оон тывыжы улуг үнелиг. Бойдус газы Совет Эвилелинде дыка хөй болганда, ону домнага ажыглаары канчаардаа аажок хөй камналганы бээр.

А. В. Улитовскийниң, Н. М. Аверинниң, В. Г. Красиньковтуң Ленинчи шаңналды алган ажылы—эзилдирип каан металлдан хензигие чинге демир удаазыннарны кылып алырының аргазы эң солун болгаш улуг үнелиг.

Чоокка чедир-ле эн чинге демир удаазыннарны кылырының аргазы өөдүүн болгаш шынары база куду болур турган. Чоокта чаа мечээн, физика-математика эртемнериниң доктору, профессор А. В. Улитовский улуг күштүг токтуң дузазы-биле эргискен суук демирден ындыг чинге демир удаазынны кылып алырының үндезилекчизи. Ындыг удаазыннын шынары база дыка эки.

Профессор А. В. Улитовский болгаш оон өөреникчилери белен эзилбес металлдарны эзилдириптер аргалыг микро-суугуларны ажылдап кылган, ынчангаш анаа үндезилээш металлургияның чаа адыры — микрометаллургия тывылган.

Ол ышкаш А. А. Бакиров, П. Н. Еникеев, С. И. Ильин, Е. В. Кудряшов, Л. Г. Жуковский, К. А. Сотириади, В. И. Чернов олар бойдус газының Газлиде байлакшылдыгын шыгжавырын ажыдып тыпкаш, базала Ленинчи шаңналдарны алганнар. Ол газтыг чер Узбек ССР-ден тывылган болгаш бүгү делегейде эн байлак. Оон кол продуктулуг девискээринин узуну 33—38 километр, дооразы—8—12 километр.

Амгы үеде ол черниң курлавырларын илередириниң талазы-биле шинчилел ажылдары доозулган болгаш чүгле Узбекистанның эвес, харындаа Ортаакы Азияның бүгү республикаларының, а ол ышкаш Казахстанның, Уралдың бүдүрүкчү күштерин улам хөгжүдеринге четчир хемчээлдиг болган.

Бойдустун ол эң үнелиг байлакшылын ажыглаары эгелээн: эрткен чылын Узбекистанда газ үлетпүү тургустунуп эгелээн. Ам чоруттунуп турар ажылдардан аңгыда чеди чылдың дургузунда Газли—Челябинск, а оон дараазында—Газли-Свердловск аразынга газ дамчыдар хоолайны тудар.

Ленинчи шаңналдарны алганнарның аразында О. К. Коломиец, М. Г. Бордонос, И. Ф. Бузанов, В. П. Зосимович, Г. С. Мокан, А. В. Попов олар база бар. Олар чангыс үрезиннинг чигир свёклазының чаа хевирин тургускаш, оон чаа сортун тыпканнар. Оон онзаланчак үүлү болза үрезиннинң чаңгызындан мурнунда сорттар ышкаш ийи-үш-дөрт эвес, а чангыс-ла сып кылдыр үнеринде. Ынчангаш свёкланы өстүрериниң үезинде хол-биле бүдүрер ажылды 20 хуу чедир кызырып турар.

Чаа тыпкан свёкла сорттарын Совет Эвилелинин дыка хөй черлериндe таарыштыр райончуткан. А дужут чамдык таварылгаларда анаа свёкладан артык болуп турар.

1957 чылда чангыс үрезинниг свёкланы 2 муң гектарга, 1958 чылда—7 муң, 1959 чылда—300 муң хире гектарга тараан. Ону механизастаарынга, ол ышкаш хол-биле кылыр ажылды долузу-биле узуткаарынга таарымчалыы херек кырында көрдүнген. Бо бүгүнүң түүнелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 5—6 хуу улгадыр болгаш чылдын-на оон 50 хуузундан эвээш эвези үрезинге камнаттынар аргалыг.

Төрөөн чурттун дээди шаңналы—Ленинчи шаңналдар-биле техника талазы-биле демдеглеттинген ажылдарның допчулалы мындыг.

(СЭТА).

БЕРГЕН СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУР

☆ ☆ ☆

ХҮЛЭЭЭЛГЕЛЕРНИҢ КҮҮСЕЛДЕЗИ

Барыын Хемчик районнуң колхозтары бо чылын бирги кварталында 12 тонна, «Барлык» совхоз—20 тонна сүттү күрүнеге садар деп социалистиг хүлээлге алганнар. Ам оон күүселдези кандыг байдалдыг чоруп турарын тус-тус колхозтар аайы-биле бо таблицадан тодаргай билип ап болур.

Күрүнеге сүт садар талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинин көргүзүүлери:

Колхозтар	Күүсеткен хуузу
«Большевик»	197
«Кызыл тараачын»	80
«Комсомол 30 чылы»	78,3
«Совет Тыванын 5 чылы»	75
«Барлык» совхозу	138

Кызымаккай күш-ажылының түнелинде сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле бирги кварталда алган социалистиг хүлээлгелерин «Большевик» колхозтуң база «Барлык» совхозтуң саанчылары чедиишкинниг күүседип, боттарының сөзүн быжыг тудуп шыдааннар.

«Большевик» колхоз (даргазы эш Чавыдак), партия организациязы (секретары эш Бойду) 1959 чылдың апрель 1-де турганынга удур сүттүн ниити чыылдазын 63 хуу көвүдеткен, саар инек бүрүзүнге онааштыр 221 ийикпе азы эрткен чылдыындан 69 кг хөй сүт сагдынган. СЭКП райкомунуң бюрозу болгаш райкүүском бирги кварталда социалистиг чарыштың түннелин чугаалажып көргеш, сүт бүдүрер талазы-биле шилчиир Кызыл тукту «Большевик» колхозка хевээр артырар деп шиитпирлээн.

Районнуң колхозтары ниитизи-биле бирги кварталда күрүнеге сүт садар хүлээлгелерин 118 хуу күүсеткен. Бо хууну ханызы-биле анализтеп көөр болза байдал бир янзы апаар.

«Кызыл тараачын», «Совет Тыванын 5 чылы», «Комсомол 30 чылы» колхозтар квартал планын күүсетпээннер. А сүт бүдүрери ол колхозтарда дыка багай чоруп турар. Сүттүн ниити чыылдазы 1959 чылга удур «Кызыл тараачын» колхозта барык-ла 25 хуу, «Комсомол 30 чылы» колхозта 18 хуу кудулаан. Ортумаа-биле саар инек бүрүзүнден сүт саалдазы эрткен чылда турганындан «Кызыл тараачын» колхозта 83,9 кг, «Комсомол 30 чылы» колхозта 127,5 кг, «Совет Тыванын 5 чылы» колхозта 9,6 кг кудулаан.

Оон чылдагаанын чүнүн-биле тайылбырлап болурул? Хамыктың мурнунда саар инектерниң ажаалгазын болгаш чемгерилгезин багай организастап келгенинде деп санаар херек. Районнуң кайы-даа колхозтарында мал чеми сиген шагда-ла төнген.

Ам саар инектерни чүгле сидосбиле кандыг-даа норма-чижек барымлаалавайн чемгерип турар. Саар инектериң сүдү чүге кызырлы бергенил? Кандыг хемчеглер алыр ужурлугул? деп колхозтарда болгаш көдээ ажыл-агый инспекциязында ажылдап турар мал ажылының тускай эртемнигери колхозтарның баштаар черлериниң, партия болгаш совет органнарның мурнунга боттарының инициативазы-биле айтыыглар тургузуп турары ховар. Ылангыя көдээ ажыл-агый инспекциязында зоотехниктер Леонтьев, Васильев ажыл шагының хөй кезиин кабинетке олура телефон долгаарынга болгаш янзы-бүрү медээлер кылырынга чарыгдап турарлар.

Ол хирезинде мал ажылының продукцияларын бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының байдалы канчаар чоруп турарын декада, ай санында түүнеп үндүрер дугайында СЭКП райкомунуң бюрозунуң айтыышкыны амгы үеге чедир күүсеттинмейн турар.

Бо талазы-биле чангыс чижекти айтырга-ла четчир. Чижээ, райкүүскомнуң чанында «Көдээ Советтерниң социалистиг чарыжының көргүзүүлери», «Районнуң колхозтарының, совхозтуң социалистиг чарыжының түүнелдери» деп эгелерлиг канчаар-даа аажок улуг ийи самбыра бар. Ол самбыраларга 1959 чылдан бээр чангыс-даа чаа сан чурагай азып чаартпаан. Үк самбыралар сөөлгү үеде хевири баксырап, куурара алей берген турар апарган. СЭКП райкомунуң чанында «Хүндүлел самбыразы» деп эгелиг самбырада 1960 чылда тустус мурнакчы кижилериниң чүгле алган хүлээлгелерин көргүскен. Бирги квартал шагда төнген төлээде, ам ол хүлээлгелер канчаар күүсеттинин турарын бижээн болза таарымчалыг болгаш сонуургаанчыг болур ийик. Моортан ап көөрге ол «Хүндүлел самбыразын» эргелеп турар эштер база-ла амыдыралдан чыдып каап турары тодаргай-дыр.

Колхозтарның, районнуң партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының удуртукчу ажылдакчылары малчыннарга, ылангыя сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларынга барбайн, оларның ортузунга политиктиг кижилидилге ажылын чоруттайн турар дээр болза шын эвес.

Чамдык эштер харын-даа хүн-бүгү, неделя санында барып турарлар. Оон ангыда колхозтарда партия организациялары сүт-бараан фермаларында хөй санныг агитаторларны быжыглаан. Сан талазы-биле алырга эвээш эвес беседаларны, солун номчулгаларын болгаш лекцияларны организастап чоруткан. Ынчалзажок социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмээн, сүт саалдазы көвүдээриниң орнунга харын кудулап турар.

Борта «Кызыл тараачын», «Комсомол 30 чылы» колхозтарда партия организациялары хамааржыр. Моон ужуру чүл-даа дээрге, политиктиг агитация ам-даа ниити кыйгыыглар, лозуннар-биле кызыгаарлаттынып, чоннуң күш-ажылының идепкейин хайыктырын турар организакчы болгаш мобилизасчы болуп шыдавайн турарында-дыр.

Районнуң колхозтары ийиги кварталда 201 тонна, «Барлык» совхоз 95 тонна сүттү күрүнеге садар деп социалистиг хүлээлге алган. Хүлээлге бирги кварталдыындан каш катап улуг.

Районнуң партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының сорулгазы болза, сүт бүдүрерин көвүдеир болгаш ону күрүнеге садар ажылды организастаарынга удуртулганы үндезини-биле экижидери, сүт-бараан фермаларында инектериң ажаалгазынга, чемгерилгезинге болгаш чайын одарладып семиртириңге онза кичээнгейни салыры болур. Малчыннарның чедиишкиниг ажылдаарынга өй-тап таарымчалыг бүгү байдалды тургузар.

Политиктиг агитацияның шынарын үнелеп көөрде, чеже беседа, солун номчулгалары азы лекциялар, илеткелдер кылганының санындан эвес, а социалистиг хүлээлгелериниң херек кырында күүселдезинден, чеже тонна сүт бүдүргенинден, чеже тонна сүттү күрүнеге сатканындан тодаргайлап алыр ужурлуг. Политиктиг агитацияны амыдырал-биле холбаштырарының үндезини шак ында.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Бистиң харыывыс

Бистиң Таңды районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериңе чаржып турар кожавыс Кара-Хем районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң ажык чагаазын бистиң «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле танышкаш, изин-биле деткип турарлар. Бистин кожавыс чеди чылдын ийиги чылының баштайгы кварталында сүт бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының талазы-биле областка типлекчи бооп үнгеш, СЭКП обкомунуң болгаш облкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканынга совхозтуң коллективи өөрүп, байыр чедирип турар.

Бистиң совхоз бо чылдың бирги кварталында мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле багай эвес ажылдаан. Совхоз 130 тонна сүттү садар тургаш, 188 тоннаны садып, хүлээлгезин 144 хуу күүсеткен. Ол ышкаш эът садарының талазы-биле хүлээлге база ажыр күүсеттинген. Бистиң совхоз бирги кварталда 10 тонна эътти садары хүлээлгеде көрдүнген турган болза, херек кырында 24 тонна эът саттынган ийикпе, азы кварталда хүлээлге 240 хуу күүсеттинген.

Күрүнеге сүт болгаш эът садар талазы-биле хүлээлгени күүседиринге бистиң мурнакчыларывыс шиитпирлиг рольдуг болганнар. Саанчылар А. Белоусова, З. Никифорова, М. Пооль олар бирги кварталда 689 — 745 кг сүттү саап алганнар. Оон удаазында киржип турар саанчыларның саны база өскен.

Эът бүдүреринге инек кадарчызы С. Шулуу, бызаа ажаакчылары С. Черниговцева, В. Петрова олар улуг рольдуг болганнар.

Ийиги кварталда сүттү бүдүрерин болгаш садарын көвүдеири-биле ажаалданы болгаш чемгерилгени улам күштелдиргеш, электри-биле саалданы улам калбаа-биле ажыглаар бис. Саанчыларның кызымаккай күш-ажылының ачызы-биле совхоз ийиги кварталдың баштайгы оп хонуунда 24 тонна 600 кг сүттү садар аргалыг болган. Ынчангаш ийиги кварталда 314 тонна сүттү садар хүлээлгевис күүсеттинеринге бүзүрээр бис.

Ийиги кварталда эът бүдүреринин болгаш садарының талазы-биле хүлээлгевисти күүседириниң курлавырларын тургузуп эгелээн бис. Ийиги кварталда 66 тонна эътти садар хүлээлгелиг бис. Ынчаарга, Оюн Седенбаа биле Оюн Сандый-оол оларның каадыында 280 баш мыйыстыг бода мал семиртилгеде турар. Оон ынай Петр Глебов 440 хавапнарны семиртир болгаш доруктурар азыралда тургускан. Ынчангаш эът садарының талазы-биле хүлээлге база күүсеттивер.

В. ПАЩЕНКО,
«Межегей» совхозтуң директору.

Баштайгы кварталдың түүнелдери

Тес-Хем райпозу моон мурнунда бараан саарылгазының болгаш өскедаа ажылдарның талазы-биле областка эн-не адаккы черни ээлеп турган. Райпо баштаар чери бо чылдың эгезинден бээр кооперас-массалыг ажылды чон ортузунга эки чорудуп, садып алыкчыларның хереглелдерин хандырарынче угланган өлөөн боттуг хемчеглерни алган. Оон түүнелинде 1960 чылдың баштайгы кварталында бараан саарылгазының планын 113,4 хуу, белеткелдерни—159 хуу, ниитинин чемненилгезинин саарылга планын—119,4 хуу күүсеткен. Ниитиниң социалистиг өөчүзүнүң камгалалын күштелдирген чорук өре-самчыгдалдарның таварылгазын чайлаткан.

Хөй чылдарда садыг шугумунга кызымаккай ажылдап келген мурнакчы кадрлар көвүдээн. Бо чылдын баштайгы кварталында планын Кызыл-Чыраа магазини (эргелекчизи эш Хажылай) 109 хуу, Чодураа магазини (эш Кара-оол)—123 хуу, Берт-Дагда аъш-чем магазини (эш Топоева)—157,6 хуу, Y. Шынаа магазини (эш Чангы-оол)—139,8 хуу күүседип, мурнакчы ажылданнар.

Кооперасчылар эштер Хажылай, Кара-оол оларның садыг шугумунга хөй чылдарда эки ажылдап келгенин барымдаалааш, «Совет садыгның эң дээре ажылдакчызы» деп демдектербиле оларны шаңнаан.

Районнуң садыг черлериниң ажылында чамдык четпестер ам-даа бар. Чижээ, СТС-те магазин эргелекчизи эш Гродова, дежурный магазинниң эргелекчизи эш Серен, раймагтың эргелекчизи эш Рачева олар бараан саарылгазының планын бүгү аргаларлыг тургаш-ла баштайгы кварталда күүсетпээннер. Ол ышкаш автолавка эргелекчизи эш Чербаа график ёзугаар ажылдавайн турар болгаш ырак черлерде малчыннарны чугула хереглелдин бараннары-биле четпес хандырып келген. Бараан саарылгазының планын оон күүсетпейн турары таварылга эвес.

В. САРБАА.

Май бирге уткуштур

Улуг-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунуң Алдыы-Шынаада тулуг бригадазының 6 кижи составтыг бызанчылар звенозу Май 1-ниң байырлалынга уткуштур ол-ла суурда чуар бажың тудуун дозар дээш чүүкүлдүг ажылдап турар.

Бызанчыларның аразында эштер Чулдум, Хемер-оол, Канчыыр олар хүн бүрүнүң ажыл нормазын ажыр күүседип, чарыштын мурнакчылары болуп келгеннер.

М. КАНДАН-ООЛ.

Рязань область Сасовск районнуң колхозчуларының, ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының чүс хире уруглары Сасовск районда уругларның музыка школазында өөренип турар. Сасовск районнуң автотранспорт конторазының чолаачызы Дмитрий Егорович Сорокинниң уруу—алдыгы классчы Люба болгаш оглу ийиги классчы Георгий олар музыка школазында өөренип турарлар. Д. Е. Сорокин мурнакчы ажылчын, ол хөй акшаны ажылдап ап турар болгаш шаңналдарны база ап турар. Дмитрий Егорович бодунуң камнап алган хөренгизи-биле уруунга пианинону, а оглунга—баянны садып берген. Сорокиннериң өг-бүлезинге кежээниңне аныяк музыкантыларның ойнап турарын дыңнап болур.

Чурукта: Сорокиннериң квартиразында. Солагай таладан: Дмитрий Егоровичиниң кадайы—Дарья Ивановна, уруу Люба, Дмитрий Егорович Сорокин болгаш оглу Георгий.

Фото **Г. Удальцовтуу.**
СЭТА-ның фотохониказы.

Сталинград ГЭС-тиң тудуунда

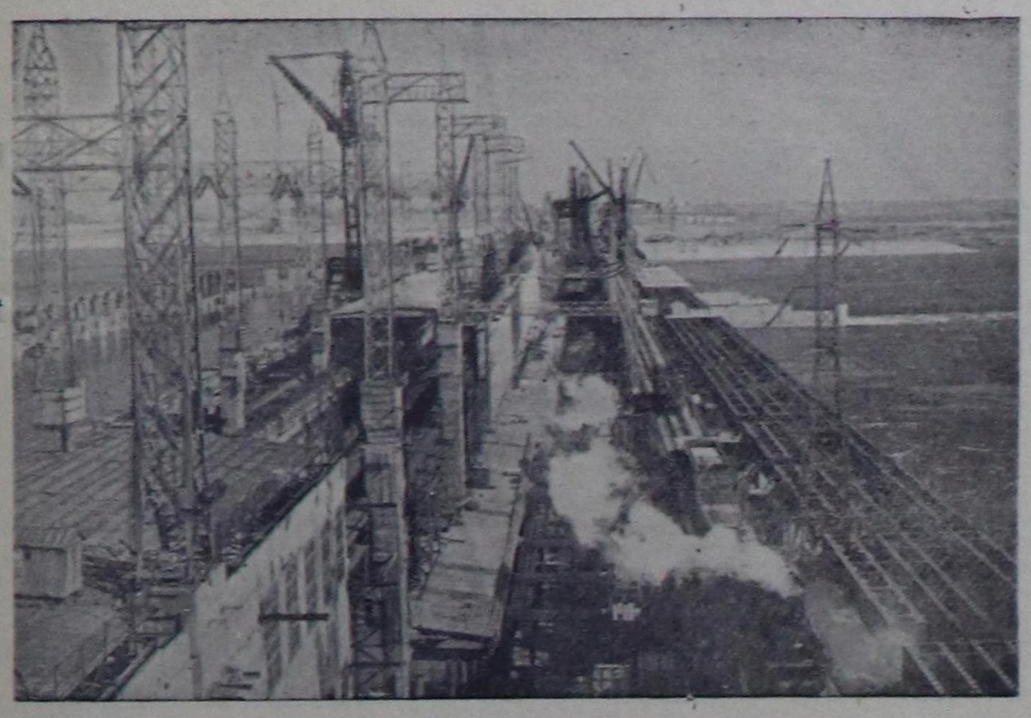

Волжск. Сталинград ГЭС-тин тудугжулары делегейде эң улуг гидроэлектростанцияны хуусаазындан бир чыл бурунгаар — бо чылын ажыглалга киирер дээш социалистиг чарышты калбарткан. Олар боттарының сезүн быжыы-биле әәлеп турарлар. Февраль, март айларның онаалдалары дыка ажыр күүсеттинген.

Чоокта чаа 115 муң киловатт күүлүг 14-кү гидроагрегатты шенеп ажылдаткан. Ынчангаш ам гидростанцияның әптеттинген бүгү турбиналарының күүзү бир миллион 610 муң киловатт чедип турар. Туттунуп турар ГЭС ам безин Москваның, Сталинградтың болгаш чурттуң оон-даа өске үлетпүр төптеринге хереглээр ийи миллиард ажыг киловатт-шак энергиязы берген.

Амгы үеде 15-ки турбинаның әптәшкини чедишкинниг чоруп турар. Ону В. И. Ленинниң төрүттүнгениден бээр 90 чыл болган оюнга турасааткан.

Оон-биле чергелештир ында Волганы кежир көвүрүг тудуп турар. Ам ону таварты поездилер кежип турар апарган болгаш удавас автомашиналар база-лы каржып, солчуп әртип турар апаар. Ол көвүрүг Сталинград-биле кончуг дүрген өзүп олурар үлетпүр төвү—Волжскини тудуштурар.

Туттунуп турар станция бо чылын Москвага, Сталинградка болгаш чурттуң өске-даа үлетпүр төптеринге 7,5 миллиард киловатт-шак электри энергиязын бээр.

Чурукта: Сталинград ГЭС-тин нинти хевири.

Фото **А. Мандеевтүү.**

СЭТА-ның фотохрониказы.

Иелерниң чөптүг негелдези

Ие-чаш дугайында бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазаавыс онза сагышты салып турар. Оон бир чырыткылыг херечизи болза бистиң областың әмчиге божаан тыва хөрөөжен чонунуң уругларына белек бээр дугайында доктаал болуп турар. Тыва иелерниң аас-кежиннге таварышкан ол улуг дузаламчыны Барыын-Хемчиктиң район әмнелгези күүсетпейн турар.

Бистиң районнуң төвүнден-даа, колхозтардан-даа әмнелгеге божаан иелер төрүттүнген уругларга бээр ол белек дузаламчыны албайн турар. Бо дугайында айтырыглар, хомудалдар райкүүскомга, район әмнелгезинге кирип турзажок, райкүүском даргазы эш Сендажы, райәмнелге әргелекчизи эш Поленова херекке ап, шиитпирлевейн турар. Оон ужурундан дыка хөй иелер чаш уругларга бээр белекти әрткен-даа чылын албаан, бо-даа чылын албайн турар Уругларга белек садары-биле районнуң сац килдизинин үндүрүп берип турары дыка хөй түүнүг акшаны эш Поленова өске аар-саар чарыгдалдарга ажыглап, совет не-чаштын мурнунга улуг буруулуг болуп турар.

Шак мындыг байдал-биле моон соңгаар үгле әптежип болбас әвес, харын шиитпирлиг демиселди чорудар болгаш не-чаштарга бистиң төрөөн партиявыс биле чазаавыстын көргүскен ол улуг дузаламчызын чогуур өйүнде, хажык чокка хандырары негеттинип турар.

С. АРАПТАҢ.

Мал ажылын багай удуртуп турар

«Межегей» совхоз—өлүп арбын малдыг шыырак совхозтарның бирээзи. Совхозтуң мал одарларына хар улгадып, үргүлчү хадып, хөртүктеп турганындан, ол ышкаш мал чемнери эвээш белеткеттингениден малга база малчыннарга кыш дыка берге болган.

Әрткен күзүн белеткээн сиген декабрь айның баштайгы чартыында барык-ла төнген турган. Арып баксыраан малды багай саван-биле чемнерип, одарларның харын трактор күжү-биле далбыйлап турган кыш ажырып келдивис. Ындыг болза-даа сиген орнунга мал азыраар саванны аажок үзүктелиишкинниг эккеп берип турган. 4—5 хондур мырыңай тудум-даа саван чок апаар таварылгалар болуп келген.

Мал чемнериниң талазы-биле ындыг чедимче чок чоруктуң түүнелинде хойжу Шириижиктиң коданынга турган 400 ажыг хойдан 200 ажыг баш арып баксырап өлген болгай. Ийи харлыг шарылар азырап турар Седеңбаанның сигени 1959 чылдың 11 айда-ла төнген. Оон бээр бо апрель айның чаазынга чедир анаа тудум сиген-даа, саван-даа сөөртүп эккеп бербээн. Боос инектер кадарып турар Хоор-оолдуң коданындан 40 ажыг инек бызаалаан. Ол аалда сиген, сула, шишкинди шуут чок. Бызаалаан инектериң хөй кезии өлүр чыгаан, аажок арган. Хадын-Аксында 300 хире инек, молдурга, 500 ажыг хой бар. Оларның байдалы база-ла үстүнде коданнар-биле бир дөмей.

Малчыннар совхоз суурундан 30—40 километр ырак чурттап турарындан чугула барааннар-биле хандыртынмайн турган. Ындыг турбуже райпонуң автолавказы февраль, март айларда малчыннарга шуут көзүлбээнин кижи кайгаар чүве. Оон ынай мал әмчилери, зоотехниктер малчыннарга ховар аалчылар болуп турар.

Малдың байдалы бо хире баксырап, малчыннар мындыг берге чорукка таваржып турда совхозтуң дирекциязы, партия организациязы, көдээ Совет чогуур хемчег албайн турары әлдептиг чүве бо!

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Чедиишкиннер болгаш четпестер

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улустуң культурлуг амыдыралынче хүн бүрүнүн сагыш салыышкынын кылып, культура албан черлерин тударынга болгаш дерииринге хөй акша-хөрөнгини үндүрүп турар. Анаа харыы кылдыр областың хоорайларында, суурларында, колхозтарында культура фронтузунун ажылдакчылары күженишкиннинг ажылдарны чорудуп турарлар.

Чижек кылдыр Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозта эш Самый-оол әргелекчилээн көдээ клубту ап болур. Ында шиинин, ырның, танцының, хылдыг хөгжүмнүн, фотографияның бөлгүмнери организастатынган. Чоокта чаа бот-тывынгыр артистер: башкылар Монгуш, Кушкаштай, медфельдшер Тамара Минченко, ветфельдшер Ак Эзирикпей электрик Ой-оол, библиотекарь Кол Чашпаяк, почтачы Клава Шолбан-дыр, клуб массачызы Булатов болгаш өскелер-даа чарылар мунуп алгаш, колхозтуң ыракта иви фермазының Серлиг-Хем ажылдакчыларынга концерт көргүзүп чорааннар Оларның дугайын эш **К. Дастай-оол** чылыг сөстер-биле бижээн.

«Бот-тывынгыр уран чүүлге — делгем орукту берээл» деп чүүлүнге Чаа-Хөлде эш **С. Иконниковтуң** бижип турары болза: «Чаа-Хөл МТС тургустунгандан бээр бот-тывынгыр уран чүүлдүң хөгжүлдезинге кичээнгей аңаа кошкак салдынып келген. Бо чылдың февраль айда уран чүүл бөлгүмнериниң ажылын эжижидер дугайында хемчегларни алган. Херек кырында алгаш көөрге, СТС коллективинин иштинде уран мергежилдиг кижилер хөй болган. Концерттерге комсомолчулар И. Костицын, А. Козлов, Е. Савин, К. Анай-оол, М. Бюрбю суглардан ангыда, СТС директору В. Т. Стихарёв болгаш кол инженер Н. А. Самодуров оларның бот-тывынгыр уран чүүл ажылынга идепкейлиг киржип турарын демделээр херек».

• • •

ЧАГААЛАР ДОПЧУЛАЛЫ

• • •

Культура албан черлериниң ажылынын чедишкини удуртукчу кижилериниң организакчы мергежилинден база хамааржыр. Моон тодаргай чижээн Улуг-Хем районнуң Арыскан суурда көдээ клубтуң ажылындан көрүп болур.

«Михаил Серен ажылдап эгелээнден бээр клубтуң ажылы экижээн»— деп ол суурнуң чурттакчызы эш **М. Дөңгүр-оол** бижип турар. Чорудар ажылдарны барымдаалап, неделяның чеди хонуктарында клубка кандыгкандыг чүүлдер әрттирерин чурумчудуп каан. Суббота санында аңаа лекциялар, беседалар доктаамал чоруп турар. «Крокодил» деп шоодуглуг хана солуну (редактору эш Делег) ийда үш удаа үнүп турар апарган. Ынчалза-да ында башкыларны клубтуң уран чүүл ажылынга киришпейн турарын ол-ла автор хомудап бижээн.

Бир эвес ол-ла районнуң Баян-Кол ортумак школазын ап көөр болза, херек бир янзы. Ол школаның башкылары болгаш өреникчилери концерттерни колхозчуларга үргүлчү көргүзүп турарлар. Өреникчилериниң бир ындыг концертинин дугайын **И. Билен-оол** бистиң солунувуска бижээни солун.

Совет улустуң коммунистиг кижизидилгезинге көскү черни библиотекалар әдлеп турар. Олар чоннуң ортузунга ном таныдылгазын чорудуп, номчулга конференцияларын, кежээлерин әрттирип турарлар.

Сүт-Хөл районнуң «Алдан-Маадыр» колхозка С. Токанның «Араттын сезу» деп номунга номчулга конференциязының эки әрткенин **О. Бораш** бижээн. Оон ажылынга ол школаның О. Десши, А. Велек-Баир оларны кириишкининдеи конференция бедик деннелге әрткен.

Бай-Тайга районунда культура албан черлериниң ажылының дугайында делгеренгей чагааны эш **С. Самбуу** чоруткан: 1959 чылдың дургузунда ол черлер районга 197 лекцияны болгаш 170 беседаны, 44 айтырыг-харыы кежээлерин әрттирген. Районда культура албан черлериниң саны өзүп турар. Ынчалза-даа районга номчулга конференциялары эвээш әртип келген, хана солуннарының шынары куду.

Үстүнде чагааларда айыттынган демдегленчиг, чедишкиннинг чүүлдерден ангыда четпестер барын көдээ бижикчилер база бижип турарлар.

Областың эң ырак колхозтарының бирээзи «Кара-Хөл» колхозта (Бай-Тайга) эш **И. Хертектиң** чагаазы бо: «Таспы-Аксы суурда бажыңнар чыл тудум көвүдеп турар, улуг клуб баа туттунган. Оон әргелекчизи эш Салчак Чамды әә-харыысалга чок ажылдап турар. Аныяктар концертке белеткени бээрге, ону эчизинге чедир удуртпас, оон Тәәли ажар азы кайы-бир чер чорууру көвүдөөн.» Бо дугайын **К. Хертек** база бижээн.

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» колхозта клуб ажылынче көдээ Советтиң кошкак кичээнгей салып турарын **Д. Дагбалдай** бижээн. Ында клуб әргелекчизи эш Маадыр-оол орнунга түр ажылдаар кижи тывылбаанындан ийи чыл дургузунда шөлээ албаан. Адактың сөөлүнде шөлээзин аптарга, клуб лагдынчак турып берген. Ынчангаш автор бодунуң чагаазын «Шоочалыг клуб» деп чептүү-биле адаан.

Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозта клубтуң (әргелекчизи эш Семис-оол) четпес ажылын, ында кино механиги эш Конгар-оолдуң киноларны куду шынарлыг көргүзүп турарын эш **С. Кызыл-оол,** Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозта көдээ клубта (әргелекчизи эш Кыдат-оол) культура-массалыг ажылдың кошкак чоруп турарын **Т. Монгуш,** ол-ла районнуң «Торгалыг» колхозтуң Чаа-Суурда көдээ клубта бөлгүмнер ажылдавайн турарының дугайын **Э. Шагдыр** олар бижээн.

Бо бүгү-биле чергелештир көдээ клубтарда уран чүүлдүн тускай бичиглиг кижилериниң чедишпейн турары бижикчилериниң чагааларындан көстүп турар. Бо дугайында Тожуда эш **А. Зотиниң** бижээни болза: «Алды ай хуусаалыг баяныстер курузунче райкүүскомнуң культура килдизи Э. Чистяковту чоруткан. Ол эки өөренип албайн чедип келген: танцы кежээлеринде Чистяков баян кырынче доңгайтыпкаш, шөйбелээш олуруптар, оон үй-балай үннер кулак уюк апаар, аныяктар клубту каап эгелээр...» Моон алгаш көөрге, областың культура әргелели тускай мергежилдиг кадрларны белеткээринче кошкак кичээнгей салып келгени билдингир-дир.

Культура-чырыдышкын албан черлеринде четпестерни дарый үзүткаарын амыдырал негеп турар болгаш ол четпестерни чайладырын областың болгаш районнарның культура килдистери чедип алыр ужурлуг.

Бо чылын «Ногаанчыдылга» теплицаларының бирээзинде, 30 дөрбелчин метр шөлчүгеште бир-ле дугаар огурецтер олурткан. Баштайгы бүрүлер көстүп келгилээн. Ам келир май айда оон дүжүдүн ап эгелээр.

Чурукта: «Ногаанчыдылганың» ажылчыны В. И. Будзинская огурецтерни суггарып тур.

Фотозу **К. Гладыщеваныы.**

Чаа-Хөлдүң кооперасчылары

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май 1-ге кушажылчы белектиг ужуражыр дээш Чаа-Хөлдүң кооперасчылары социалистиг чарышка киржип, ажылчы чоннарның хереглелдерин үлегерлиг хандырарынче угланган хемчегларни боттандырып турар.

Садып алыкчыларга таарымчалыг байдалларны тургузар сорулга-биле районнуң кол-кол садыг черлеринге ийи-ийи садыгжыларны ажылдадып киирген, оон түүнелинде магазиннериниң ажылдаар шагы узаан, дыштанып хүнү чок үргүлчү ажык турар. А садыгжылар боттары әдлеп-биле дыштанып хүнү ажыглаар апарган. Садыг черлериниң ажылдаар шагын ынчаар узаткан чорук садып алыкчыларга, ылангыя ырак одарлардан келген малчыннарга дыка таарымчалыг болган.

Малчыннарны, тараажыларны хүн бүрүнүн чугула хереглел барааннары-биле үзүктелиишкин чокка хандырар дээш садыгжызы чок ларёктарны 5 кезек черде организастан. Ук ларёктар 60 хире коданнарда малчыннарны, бир тудуг бригадазын, бир куш фермазын, бир хову турлаан хандырып турар. Садыгның бо депшилгелиг аргазы садып алыкчыларга болгаш хереглел кооперациязынга таарымчалыг түүнелдерин берип әгелээн. Оон ынай райпонуң автолавказы машина чедип шыдаар черлерде малчыннарга, тараажыларга болгаш тудугжуларга барааннарны неделяда бир катап чедирип садыглап турар.

Әрткен чылдың күскү дүжүт ажаап алышкынының болгаш тараа белеткелдериниң үезинде «Найырал» көдээ ажыл-агый артелинин хову турлаанга бир столоваяны организастаан чорук тараажыларны аъш-чем-биле хандырарынга улуг рольду ойнаан. А амгы часкы тарылганың үезинде «Найырал», «Бурунгаар», Ленин аттыг колхозтарның хову турлагларынга 3 столоваяны ажыдарын райпо баштаар чери шиитпирлээш, ам херек кырында 2 столоваяны ажыткан. Бо дээрге часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деннелге чудар дээш көдээнин ажыл-ишчилериниң демиселинге кооперасчыларның салыышкыны.

Оон-биле кады районда малчыннарның 20 коданнарынга садыгны ам-даа организаставаан. Чоннуң хереглелдерин дээре хандырар дээш кооперасчылар моон соңгаар-даа улам күженишкиннинг ажылдаарлар.

О. НАКСЫЛ.

Бир бригаданың амыдыралындан

Болат-оол инек кажаазындан таптыг-ла сес шакта үнүп көөрге даштын аажок чырый берген болган. Кажаага ол әртен алды шакта келген. Чылдың кыска дүннүг үелеринде болза алды шакта чер шагда-ла чырый берген турар-ла болгай. Дээр кажангызындан-даа артык аас кылдыр сагындырган. Суурну дескиндир бүзөөлеп алган турган узун кара тыттарже, хоюг ак хадыннарже, дүмбей кара әзим-биле шугланыпкан мыя көстүп чыткан улуг тайгаже кайгавышаан бажыңынче базып олурган.

Совхоз төвүнден чәрби километр черде туруп турар, Таңды-Уланың әдәәнде туруп турар бо бичежек суурга ол чурттаа-ла бир чыл чедип турар. Ылаңгыя бо-ла дескиндир турган бүгү үнүш чайгы үеде каас, өңгүр хевин кеттиниптерге Иштии-Хем суурнуң магалыг каас чаражын чүү дээр ону!..

Бажыңга кирип келгеш, тонун аскаш, ындыы өрөөлге баргаш ханада азып каан календарының бир саазының үзе тыртышкан. 1959 чылдың январь 30-нин хүнү көстүп келген. Бөгүн фермага ВЛКСМ райкомунуң өөлчеглиг бюрозу болур дугайын дүүн-не дыңнаткан. Бюро чүге маңаа боор дээн чоор? Чүүнүң дугайын чугаалажыр дээн чоор? деп ол кезек боданып олурган. Ынчалза-даа сеткили черле эндевээн. «Билдингир, бистиң ажылывыстың дугайы-дыр. Коммунистиг күш-ажыл бригадазының адын биске тыпсыр ирги бе, азы соңгаарладып каар ирги бе?» деп бодап турган. Үш хонук бурунгаар партия болгаш комсомол райкомнарының мурнундан келген комиссия бригаданың ажыл-амыдыралы-биле бүрүн танышкаш чоруткан... Болат-оол Даваа Совет Армиянын хүрөөлениниңден халашкаш, дораан-на Кызылдың механизация училищезинге кирген. Ону 1955 чылда чедишкиннинг доокаш, совхозка келгеш, трактористеп эгелээн. 1958 чылда көдээ ажыл-агый машиналарын эки башкарып шыдаар боорга, ону Иштии-Хемнин сүт-бараан фермазынга ажылдадып каан.

СОРУЛГА КҮҮСЕТТИНГЕН

ВЛКСМ райкомунуң секретары баштаан бюро кежигүннери фермага чедип келген. Каш-ла минуталар болгаш бюро эгелээн. Оларның-биле кады ВЛКСМ өбкомунуң төлөөзи болгаш область солуннарының корреспондентилери база келгилээн.

Бичежек клубка бюро кежигүннериниңден ангыда, бедик ат дээш демисежип турар бригаданың кежигүннери, ферманың ажылчыннары олурушкан. Бюро бодунуң ажылын эгелээн. Чугаалажыр айтырыг: «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем сүт-бараан фермазының саанчылар коллективинге «Коммунистиг күш-ажыл бригадазы» деп ат тыпсыр дугайында.

Бо айтырыг талазы-биле ВЛКСМ райкомунуң секретары бригада коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдаар, өөренир дээш боттарының мурнунга салган сорулгаларын чедишкиннинг күүсеткенин, ылаңгыя СЭКПниң XXI съездизинин ажыттынар хүнүнге сүт саалдазының талазы-биле улуг чедишкиннерни чедип алганын чугаалаан. ВЛКСМ райкомунуң бюрозу ол бригадага Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты тыпсырын чаңгыс әпсеткил-биле бадылаан.

Коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири Болат-оол Даваа түве чугаалаары-биле туруп келген. Оон чүрээ сүрээдөөниңден улам дыңзыг сога берген. Амыдыралга ол хире өөрүшкүлүг болуушкун болганда ындыг болур ужурлуг-даа ынчаш.

— Аныяктар бистериниң коммунизмге чурттаар аас-кежиктиг болурувустуң дугайын Никита Сергеевич Хрущевтуң илеткелиниң тезистеринден билип алган бис. Ынчангаш Москваның Сортировочная депозунуң демир орукчуларының патриотчу эгелөөшкинин изин-биле деткээш, сес саанчы мөөң-биле тос кижи, коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик ады дээш демисежип киирпкен бис—деп, Болат-оол чугаазын эгелээн.

Бригаданың кыска хуусаа иштинде чедип алган чедишкиннерин, кандыг өскерлиишкиннер болганын ол чугаалаан.

Тос кижиге коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннери деп бедик атты тывыскан. Оларның аттары бо: бригадири Болат-оол Даваа, саанчылар Анна Свинина, Александра Дамбажык, Надя Зотова, Шулун Билимаа, Екатерина Ярусова, Сат Адамаа, Матрёна Кудрина, Анна Ходрева.

БЕДИК АТТЫ БЫЖЫГ ТУДАР ДЭЭШ

Коммунистиг күш-ажыл бригадазының бедик адын быжыг тудар дээш демисел бригаданың кежигүннериниң аразынга калбарган. Саанчылар бүрүзү-ле кым хөй сүт саап алыр әвес дээш социалистиг чарышка бот-боттарын кыйгырышкан. Олар хөөрежип, солуннар номчуп, коллективтин-биле кинолап, ырлап, хөглеп, уран чүүл бөлгүмүн организастап алгаш, ферманың бүгү ажылдакчыларынга, ында школа коллективинге солун концерттерни каш-даа удаа көргүскен.

Бот-боттарының ажыл-амыдыралынга коллективтин-биле дузалажыры мырыңай чанчыл болган.

Туйбуларны чагааш хлеб быжырар печкаларны чок эштериниң бажыңнарынга печкаларны салгылап бергеннер. Кандыг-бир ажылды кылыр дээнде шупту-ла чеде бергеш, күш-ажылчы дөстүнмес холдар-биле улуг үүлени бүдүрүп кааптар. Кижи бүрүзү-ле зооветеринариялыг курстуң баштайгы чылының программазын чедишкиннинг дооскан. Политинформация бригаданың кежигүннериниң тынар агаары-биле дөмей болу берген.

БИР КАТАП

Бо чорук әрткен чылдың ийиги чартыында болган. Александра Дамбажыктың амыдыралынга будулчак четпес чүүл бар апарган. Ол чорук бригаданың бүгү кежигүннерин доюлдурушкан. Александра Дамбажык өн эки саанчыларның бирээзи. Оон ады чүгле совхозта, районда әвес, харын области билдингир. Быжыг сагылга-чурумну чүге үрей бергенил? Бригаданың кежигүннериниң мурнундан бир кижи чоруткаш, Александраның бажыңына барып, оон өг-бүле амыдыралы-биле танышкан.

Оон бригаданың кежигүннери дораан-на хурал кылган. «Коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү деп бедик адынны чүге бакса-радып турар сен? Азы чедишкинден болгаш сени эки саанчы деп мактаанындан баш дескине бергени ол бе?»—деп хөй-ле айтырыгларны хуралга олурган эштери аңаа салган. Четпестерин Александра ажыт-чажыт чокка чугаалап, бурузун билинген. Коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү кижиге кан-даа таарышпас четпестерни кылганын санал берген эштер Болат-оол, Огнева, Попова олар шыңгыызы-биле буруу шаап шугумчулээн. Бодунуң четпезин эштери өй-шаанда эдип алганы дээш Александра өөрүп четтиргенин өөрүнге илереткен.

Шак ол чазыг аңаа амыдыралдың өөредиги болган. Ол ам өг-бүлези-биле кончуг найыралдыг чурттап, эки саанчы деп мактаттырып турар.

БИР ЧЫЛ ҮШ АЙ АШКАН

Коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты бригадага тывысканындан бээр ам таптыг-ла бир чыл үш ай ашкан. Бо кыска үеним иштинде бригаданың кежигүннери коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдап, ажыл-ижинге, амыдырал-чуртталгазынга, өөредилгезинге чедишкиннерни чедип алганнар. Сүт саалдазы әрткен чылдың бо үези-биле деннээрге дыка бедээн. 1959 чылдың январьда нинтизи-биле 115,9 тонна сүт саап алган болза, бо чылдың январьда 140,4 тонна сүттү саггаан. Февраль, март айларда саггаан сүттүн хемчээли энир чылдың февраль, март айларындан үш катап улгаткан. Энир чылын январьда ортумаа-биле бир инектен 53 килограмм сүт саггаан болза, бо чылдың ол-ла үезинде бир инектен 71,3 килограммдан ажыг хемчээлдиг сүттү саап алганнар. 1959 чылда ферма бир саар инектен ортумаа-биле 2012 килограмм сүттү саап алган.

Бригаданың кежигүннериниң бажыңнарының культуразы дыка бедээн. Оон чижээнге бригадир Болат-оолдуң бажыңын көрөөлинер. Ийи өрөөл бажыңга кире бээрге оон иштиниң арыг-шевери, каас көруштүг кылдыр дериттингени кижиниң кичээнгейин дораан-на хаара туда бээр. Соңгаларында тюль, шторлар аскылаан. Эжиктери көжегелерлиг. Ындыы өрөөлде чайырлыг баштарлыг ийи демир оруннар. Дүктүгүр шокар чоорганнарны шаараш торгу шыыглар-биле шыпкан. Оон кырында куш дүгү дартагар сыртыктарны каштыр салгылап каан. Шокар клеёнка шывыглыг бижик столунуң кырында «Рекорд» деп радио приёмник. Азыгда номнар делгээн этажерка. Ында уран-чечен болгаш политиктиг литератураның номнары. Л. Толстойнуң, А. Чеховтуң, М. Горькийниң, М. Шолоховтуң чогаалдарының аразында тыва чогаалчылар С. Токанын, С. Сарыг-оолдуң чогаалдары база бар болду. Өскелериниң бажыңнары база-ла мынчалдыр дериттинген.

Төрөөн чуртка хөй сүттү берип турар областың мурнакчы саанчыларының аттарының аразында Александра Дамбажыктын, Анна Свининаның, Сат Адамаанның, Екатерина Ярусованың аттары хөй чылдар иштинде улаштыр туруп келген болгаш ам-даа областың мурнакчы саанчыларының аттарының аразында турбушаан. Александра Дамбажыктын хары ам чаа-ла он тос четкен. Оон ады-сураа областа ам билдингир болгай.

Анна Свининага «Областың эки саанчызы» деп атты тывыскан.

Екатерина Ярусова бригаданың кежигүннериниң аразында хөй сүт саалдазының талазы-биле шилчиир кызыл вымпелди ийи чыл иштинде улаштыр быжыг тутпушаан.

Коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүннериниң саны 23 кижи чедир өскен. Олар—саанчылар, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары. Олар шупту-ла аныяктар әвес—ында улуг назылыглар база бар, чүгле бежен хардан өрү назылыг безин үш кижи бар.

— Кыраан назынымда ам кээп Коммунистиг күш-ажыл бригадазының кежигүнү деп ат алыры меңээ улуг буян, алдар-дыр—деп, инекчи 52 харлыг Түлүш Күске чугаалап турар.

1960 чылда сүт саалдазының талазы-биле бедик көргүзүглер дээш социалистиг чарыш, бедиткен хүлээлгелер калбарган. Саанчы бүрүзү-ле бир инектен ортумаа-биле 2000 кг сүт саап аар планныг турган, оозун ажыр күүседирин саанчылар хүлээнген. Чижээ, Зотова 2150, Дамбажык 2175, Ярусова 2000, Адамаа 2200, Огнева 2200 кг, сүттү туштузунда ажыр саарының хүлээлгезин алган. Бригаданың кежигүннери хөй сүт дээш бот-боттарын социалистиг чарышка кыйгырган. Чижээ, Зотова биле Дамбажык, Шулун биле Кудрина, Ярусова биле Огнева, Ходрева биле Попова олар чаржып турарлар.

1960 чылда ферма 418 тонна 335 килограмм сүттү саап алырын планнаан. Олар планын ажыр күүседирин хүлээнген. Бо чылдың кыжы кадыг-дошкун берге турза-даа, январь, февраль айларда күрүнеге 40 тонна сүт дужаар планныг турган, оозундан 940 килограмм сүттү ажыр дужааган. Оларның фермазы бо чылын бирги кварталдың социалистиг хүлээлгезин күүседириниң талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алган. Инектерниң продуктулуун бедидер дээш социалистиг чарышка эки түүнелдерни көргүскен совхозтарның мурнакчы фермазының бирээзинге санаттырган. Ол ферма бирги кварталда бир инектен ортумаа-биле 407 килограмм сүттү саап алган.

Бирги кварталда бир инектен (килограмм-биле) Е. Ярусова 560, Сат Адамаа—437, А. Дамбажык—471, А. Зотова—458, В. Шулун—452 сүттү саап алган, сүт саалдазының талазы-биле социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип ап, областың мурнакчы саанчыларының аразында кирген.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

„РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ АДЫ-БИЛЕ“

ТЕАТР

М. Шатровтуң «Революцияның ады-биле» деп шиизиниң баштайгы көргүзүүшкүнүн кызылчылар четтикпейн маная турганнар. Ук шииде кол-ла идей-тематиктиг утка В. И. Ленинниң ажыл-чорудулгазынга, улуг баштынчының овур-хевирин, аажы-чанын көргүзери-биле холбашкан болганда ол сонуургал таварылга эвес.

М. Шатровтуң бо шиизинде хамааты дайынның үезинде болуушкуннарны көргүскен. 1918 чылдың үезинде өскүс-чаңгыс калган ургулларның салым-чолун, оларның дугайында Ленинниң болгаш партияның канчаар сагыш салып турарының болгаш ол үеде контрреволюцияның үүлгедиишкиннериниң дугайын шииде көргүзүп турар.

Ук шииниң режиссер-тургузукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. С. Забродин оон утка-шынарын долузу-биле илередири-биле тодаргай уранмергежилдиг арганларны тыпкан.

Шииде болуушкун 1918 чылда болуп турар. Ол болза кадыг-берге шылгалдаларның чылы турган. Аныяк Совет республикага өлүмүг айыыл диргелген: иштикиниң болгаш даштыкының-даа контрреволюциязы Совет эрге-чагырганы дүжүрер, Петроградты болгаш Москваны эжелеп алыр дээш бүгү күштерин октаан. Ынчан чурттуң үлетпүр төптери таа-раалаң районнардан үзе кирдирген, аарыг-аржык болгаш аш-чут нептерээн, аквардейжилер болгаш эсерлер өлүрүкчү чоруктарны үүлгедип, аъш-чемниң, оък-чемзектиң складтарын чаза тепсип турганнар. Совет эрге-чагырганың дайыннары ынчан В. И. Ленинниң амы-тынынче халдаашкынны база организастааннар. А үлетпүр болгаш транспорт барык шуут-ла хоозураан, рыноктарга чинжек-самчыгдакчы чоруктар дендээн. Улуг Ленинге баштаткан партия болгаш ажылчын аңгы октябрьниң чаалап алыышкыннарын даштыкы интервентилерден, иштикиниң контрреволюциязындан камгалаар дээш бүгү үүлдерни кылып туган.

Бо бүгүнү көргүзери улуг эвес станция черге эгелээр. Поезд манаар дээш ында кандыг-даа кижилер чыылган: чинжек-самчыгдакчылар болгаш Васька биле Петьканы эдерткен кызыл шериг болгаш буржуаз идегет, адвокат кадайы-биле (оларның ролюнда А. Д. Барышев болгаш В. А. Барышева), үрегдекчи чоруктарны үүлгедир дээш Москваже бар чоруур контрреволюсчу-эсерлер Романовский (ролюнда Л. М. Кисселгоф), Малинин (ролюнда А. И. Баталин), Москвада аарыг оглунче бар чоруур ашак—Коган (арт. Н. С. Кириллов) болгаш өске-даа дыка хөй кижилер бар.

Шииниң баштайгы-ла көжегезинден эгелээш дүшкүүрлүг үүлдер көстүп келир: долгандыр пулеметтарның, үгер-бооларның дааш-шимээни өрттүн чалбыыштыг барааны болгаш улус чыылган черде дээрбечилер...

Шииниң сюжеттиг утка-шынары кызыл шериг Савельевти оолдары—Вася биле Петяның салым-чолдарыбиле сырый холбашкан. Оларның адазын—Савельевти болгаш Коган ашакты Романовский, Малинин деп дүржок идегеттер өлүрүп каарлар. Вася биле Петяның рольдарын аныяк артистер В. К. Андреева (Вася) болгаш Л. Б. Косовец (Петя) олар мергежилдиг-биле күүсеткеннер. Бо ийи артистер бичии оолдарның ролюн эки күүсеткенин демдеглээри чугула. Ол ийи оолдар шииниң эгезинден тура сөөлүнге чедир көрүкчүлериниң баарынга көстүр, кол маадырларның бирээзи.

Шииниң ийиги көргүзүү арыг иштинге болур. Анаа В. И. Ленин, Ф. Э. Дзержинский олар Вася болгаш Петя-биле ужуражы бээрлер. Олар ийи бичии оолдарның салым-чолу-биле таныжарлар. Ынчангаш Ленин биле Дзержинский өскүстериниң дугайын билгеш, революцияның бүгү-ле бичечаштарының салым-чолунуң дугайын билип алыр. Бир эвес Совет чазак болгаш партия дыка хөй ындыг өскүс-чаңгыс калган ургулларның дугайын сагыш салбас болза хоржок деп чүве тодаргай апаар.

Ленин биле Дзержинский оолдарны Москваже аппаар дээрге демгилери ынавастар.

Оон соонда шииниң болуушкуннары Москвада эртип турар. Дараазында тодаргай болуушкуннар-биле ук шииде Петяның, Васяның болгаш Яшаның, Саша Коганның, хөй-хөй аныяк комсомолчуларның болгаш ажылчыннарның, чекистериниң ажыл-амыдыралы сырый холбаалыг көргүстүнген. Шиини таарымчалыы-биле каастап шимээни, ында артистериниң хөй нуруузунуң талантылыг ойнаашкыны болгаш шиини режиссерлаан.

Чурукта: шииниң үшкү көжегезинден көргүзүг.

Чурукта: шииниң бирги көжегезинден көргүзүг.

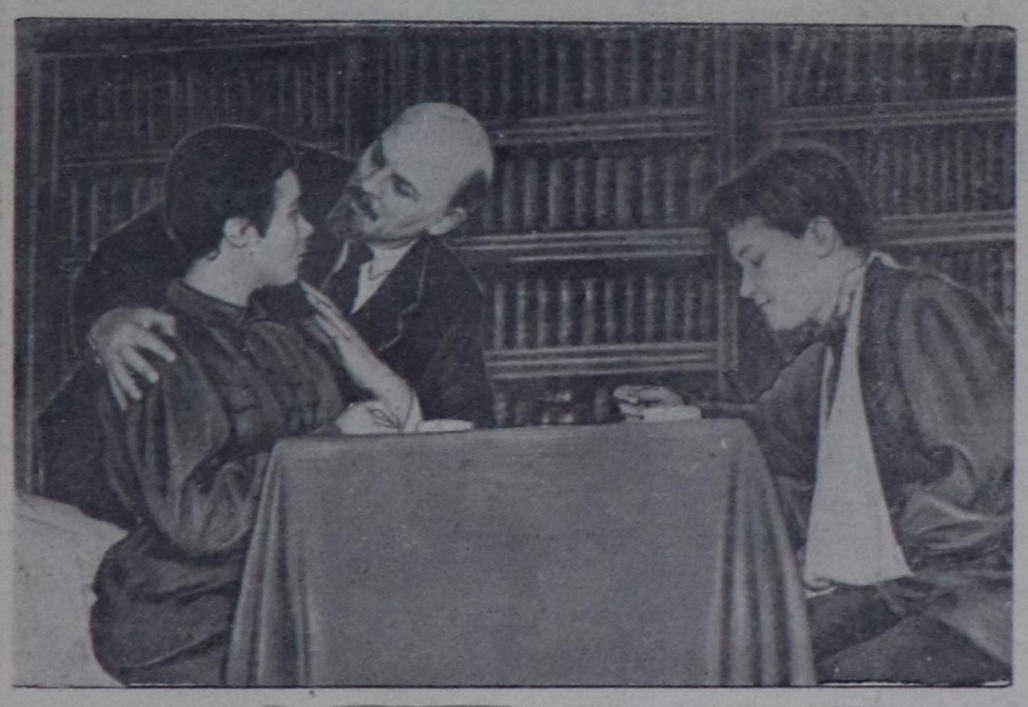

Чурукта: шииниң үшкү көжегезинден көргүзүг.

Ынчангаш театр коллективи сөөлгү үеде көдүрлүүшкүнде турарын демдеглээр херек.

«Революцияның ады-биле» деп шиини Кызылдың чурттакчыларынга көргүскени — театр коллективиниң улуг Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чыл болганы-биле холбаштыг чогаадыкчы, чаа белээ болур.

Г. АЗОВЦЕВ.

Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының Май 1-ге алдар болдурган чыскаалын эрттиреринің планы

Ажылчы чоннарның чыскаалы 1960 чылдың Май 1-де, эртенгиниң 10 шакта болур. Коллективтер чыскаалга колонналар өзүгаар келир. Колонна бүрүү айыткан черинге турар.

№ 1 колонна—хоорайның бүгү школалары. Чыглыр чери—Ленин кудумчузу, № 7 школаның чаны. Харылаар кижи эш В. Ф. Клюшин.

№ 2 колонна—социалистиг чарышка тиилекчилер. Чыглыр чери—Интернационал кудумчузу, музей бажыңының чаны. Харылаар кижи эш А. И. Балакин.

№ 3 колонна—облоно, башкылар билиги бедидер институт, башкы институдуның студентилери, көдээ ажыл-агый механизациязының училищези, башкы училищези, бүгү курстарның дыңнакчылары. Чыглыр чери—парк аксының шөлү. Харылаар кижи эш К. Ф. Шишигин.

№ 4 колонна—областың чурт үлетпүр эргелелиниң коллективи, септелге-механика заводу, алгы заводу, ыяш заводу, туйбу заводу, эт-керексел бүдүрер фабрика, областың харылзаа эргелели болгаш оон албан черлери, хоорайның харылзаа конторазы, облпрофэвилел чөвүлели болгаш областың профэвилелдер комитеттериниң коллективтери. Областың харылзаа эргелелиниң бажыңының чанынга чыглыр. Чыскаалче Кочетов кудумчузун таварты Интернационал кудумчулааш кирер. Харылаар кижи эш Н. С. Малышев.

№ 5 колонна—автотрест, чолаачылар школазы, № 1 АТК, № 2 АТК, пассажирлер АТК-зы, көдээ ажыл-агый транспортунуң автобаазазының, төп автосептелге мастерскаязының, машина-орук станциязының, даараныла комбинадының, областың көдээ ажыл-агый хандырылгазының, көдээ электронун, нефть базазының, глававтотрактор сбыттың коллективтери. Кызыл АТК-зының чанынга чыглыр. Колонна культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының шөлү-биле чыскаалче кирер. Харылаар кижи эш Н. Н. Макаренко.

№ 6 колонна—эт-сүт үлетпүр эргелелиниң, хлеб заводунуң, колбаса фабриказының, хоорайның сүт заводунуң болгаш реалбаазаның коллективтери. Аъш-чем комбинадының бажыңының чанынга чыглыр. Чыскаалче Октябрь, Кочетов болгаш Интернационал кудумчулап кирер. Харылаар кижи эш Г. А. Решетников.

№ 7 колонна—областың садыг эргелелиниң, облпотребсоюзтуң, белеткелдер эргелелериниң, облпотребсоюзтуң транспорт конторазының, горпонуң, садыг-кооператив школаның, главтекстильторгтуң, садыг баазазының, ажылчыннар хандырылгазының салбырының коллективтери. Облпотребсоюзтуң бажыңының чанынга чыглыр. Чыскаалче Щетинкин кудумчулааш, Интернационал таварып кирер. Харылаар кижи эш Дажи-Норбу.

№ 8 колонна—«Тыва тудуг» трезиниң, редакциялар, эртем шинчилел институту, типография, культура эргелели, облпром үндүрер чер, радиодамчыдылгазының редакциязы, музей, национал театр, кинотеатр коллективтери. Типография бажыңының чанынга чыглыр. Харылаар кижи эш В. В. Куренев.

№ 9 колонна—СЭКП обкомунуң, облкүүскомнуң, облпланның, ВЛКСМ обкомунуң, көдээ ажыл-агый эргелелиниң, областың Статистика эргелелиниң, хлебпродуктулар эргелелиниң СЭКП хооркомунуң, хооркүүскомнуң ВЛКСМ хооркомунуң, ургулар садтарының болгаш ургулар ялилериниң коллективтери СЭКП обкомунуң гаражының чанынга чыглыр. Чыскаалче Щетинкин кудумчулааш Интернационал таварып кирер. Харылаар кижи эш А. А. Влижанин.

№ 10 колонна—облкадык камгалал килдизиниң, эмнелгениң, аптеканың, банкыларның, облфонуң, медучилищениң, ажалга кассазының коллективтери. Областың кадык камгалал килдизиниң бажыңының чанынга чыглыр. Чыскаалче № 9 колоннаның соо-биле кирер. Харылаар кижи эш Безродный.

№ 11 колонна — даг экспедиция эргелелиниң болгаш оон бүдүрүлгелериниң, бүгү экспедицияның коллективтери. Эргелел черинің бажыңының чанынга чыглыр. Харылаар кижи эш В. А. Воробьев.

№ 12 колонна—судтарның, прокуратураның, хоорайның коммунал ажыл-агый черинин, бус турбина станциязының, областың коммунал ажыл-агыйының, областың хандырылга болгаш саарылга эргелелиниң, облпроектиниң, «Коммунстрой» трезиниң, областың болгаш хоорайның социал хандырылга килдистериниң коллективтери. Облпроект бажыңының чанынга чыглыр. Чыскаалче Кызыл партизан кудумчулааш, Интернационал таварып кирер. Харылаар кижи эш А. Т. Соламатов.

№ 13 колонна — аэропорттуң, ДОСААФ комитединиң, метеостанциязының, военкоматтарның, Кызыл крест обкомунуң, эки-тура ниитилелериниң коллективтери. Чыглыр чери ДОСААФ бажыңының чаны. Оруу Интернационал кудумчулааш Кочетовту таварып Мугурлап кирер. Харылаар кижи эш И. А. Волокитин.

Бүгү колонналар айыткан черлеринге 9 шак 30 минутада келген турар. Чыскаал үезинде колонналарның чыскаал чурумун болгаш чыскаал үезинде колонналарның шимээшкинин харылаар кылдыр эш И. М. Бардинни томуйлаан. Чыскаал үезинде корум-чурумну тударын хоорайның шагдаа килдизиниң начальниги эш В. А. Кочетковка хүлээткен.

КОМИССИЯ.

Оберлендерниң херээн Берлинде судтап көрүп турары

БЕРЛИН. **СЭТА-ның корреспондентилери Тюпаев биле Ивановтуң дамчыдып турары болза:**

Дайын талазы-биле кем-буруулуг идегет Оберлендерниң херээн Берлинниң дээди судунда көрүп турар. Анаа буруудадылга барымдааларын киргенинин соонда, Оберлендерниң амыдыралының болгаш үүлгедиглериниң чүүл-бүрү талаларынга болгаш үелеринге хамааржып турар хөй санныг барымдааларны номчуп көргүзери эгелээн. Судтуң кежигүннери документилерниң оригиналдарын, Оберлендерниң солун-сеткүүлдерге парлаттынып турган үүлдериннен, материалдарындан херечилелдерни болгаш өске-даа үүлдерни номчуп көргүскен. Оберлендер болза дыка хөй чылдарның дургузунда гитлержи күрүнениң идепкейлиг талалакчызы болуп, оон политиказының, хамыктың мурнунда Чөөн Европаның күрүнелеринге удур политиканың боттандырыкчызы турган дээрзин бүгү документилер сойгалап илеретпишаан, бадыткап турар. Оберлендер 1933 чылда гитлержи партияга кирип алгаш, төнчүзүнге чедир оон шынчы киржикчизи болуп келген.

Оберлендер 1923 чылдың ноябрь 9-та Веймар республиказынга удур фашистиг үүлгедиишкинге киришкен. Ол өөк-язы ылгаашкынының тергиидээшкининиң үезинде үүлбүрү ажык-кончаалар ап, өске-даа үүлдер үүлгедиринге ол чорукту ажыглап турган дээрзиниң дугайын хөй санныг документилер херечилеп турар.

«Чөөн таланы өөрениринің талазы-биле албан черлеринге» Оберлендерниң дыка хөй чылдарның дургузунда идепкейлиг ажылдап турганы судка долузу-биле бадыткаттынган. Ол албан черлери «эртем-шинчилел черлери» деп чагдынып алгаш, политиктиг болгаш экономиктиг шпион ажылдарын кылып, Чөөн Европаның чурттарынга удур хоралакчы болгаш үрегдекчи үүлгедиишкиннерни боттандырып турган. Буруудадыышкынның төлөлекчизи, ГДР-ниң чиңгине прокурорунуң хүлээлгезин күүседип турар Вернер Функ апрель 21-де бодунуң чугаазынга: Оберлендер эргечагырганы фашизмниң эжелеп алганының соонда «чөөн таланы өөрениринің программазының» удуртукчу ажылдакчыларының бирээзи апарган» деп айыткан. «Чөөн чүкке удур дайынның пропагандазы кайда-ла чоруп турган болдур, ол аная үүлгедип чоруп турган» деп Вернер Функ демдеглээн.

Оберлендер «Чөөн-европа экономиказының институду» дээр черге — Польшага, Чехословакияга, Совет Эвилелинге болгаш өске-даа күрүнелерге удур шпион ажылдарын кылып турган организацияга «профессор» болуп алгаш, ажылдап турган. Ол ышкаш Оберлендер «Чөөн чүктүң немецтериниң эвилелиниң» удуртукчузунга турган. Ол организацияның кол-ла сорулгазы болза, дайынның идеологтуг болгаш психологтуг пропагандазын кылыры турган. Оберлендер ол ышкаш «даштыкыда немецтериниң улусчу эвилелиниң» удуртукчузу тургаш, чамдык күрүнелерге «бешки колоннаны» база организастаан.

Буруудадылга талазы-биле төлөлекчиниң бо талазы-биле кылган медеглелинде Оберлендер дээрге «Чөөн таланы шинчилээриниң» бүгү-ле системаларында кол кижи болуп турар деп айыттынган.

Ол шериг болгаш экономика талазы-биле шпионнаашкыннарга идепкейлиг киржип, «бешки колоннаны» организастап, дайынның идеологтуг оолгаш психологтуг белеткелдерин боттандырарынга дузалажып турган Ол гитлержи агрессчи дайынны белеткээринге идепкейлиг киришкен.

Гитлержи партияның удуртур чери база-ла Оберлендерге долузу-биле идегеп турган, а ол бодунуң талазындан ук идегелди бадыткаар дээш бүгү-ле үүлдерни үүлгедип турар дээрзин судка чарлаан дыка хөй документилер тодаргайы-биле херечилеп турар. «Чөөн таланың немецтериниң эвилелиниң» парлап турганы журналдарынга Оберлендер Барын Европаның чурттарының еврей чурттакчыларынга удур калчаалыг пропаганданы калбартып турган. Оон-биле кады Оберлендер чаа дайынны пропаганда талазы-биле белеткелинге идиг кылырынче чүткүвүшаан, «немецтериниң күүседир хүлээлгелиг улуг сорулгаларының» дугайында медегледдерни кылып турган.

Гитлерлиг Германияның үүлгедиглеринге, Чөөн Европаның чурттарынче чорудуп турган шпион кадрларын белеткээринге оон идепкейлиг ролюн дыка хөй документилер айтып турар.

Апрель 21-де эксперт, доктор Геншеннин медеглелин суд дыңнаан.

Малчыннарда

Хоочун кадарчы Л. Кунан-Кара «Малчын» колхозка чеди чыл иштинде хой кадарып келген. Бо чылдарның иштинде СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлел бижиктери-биле каш-даа удаа ол шаныаткан.

Ам төрээн 224 хойдан 227 хураганы менди ажаап алган. Эш Кунан-Кара алдарлыг хойжу О. Лопсанчаптың үлегерин эдерип, 100 төрүүр хойдан-на 140 хураганы алырын хүлээнген.

Д. ОЧУР.

Бай-Тайга район.

* * *

Түлүш Булба-Хуурак «Улуг-Хая» көдээ ажыл-агый артелинге 6 чыл иштинде молдурга кадарып келген. Ол үенин иштинде 250 баш молдурганы улуг инектер кылдыр өстүрген.

1959 чылда эш Т. Булба-Хууракты коданынга 72 баш төрүүр хунажын инектер быжыглаттынган. Хүр кыштагладыышкынның түнелинде баштай төрээн 34 инектен 34 бызаа менди камгалаттынган. Түлүш Булба-Хуурак 1960 чылда бодунга социалистиг хүлээлгени ап, чеди чылдың ийиги чылында 72 бызааны алырын ол хүлээнген.

Б. БААЗАҢ.

Улуг-Хем район.

Спортче сагыш салыр

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң төвү Булуң-Теректе аныяктар ортузунда күш-культура талазы-биле ажыл четпес чоруп турар. Күш-культураның янзы-бүрү хевирлерин күүседиринге ында көдээ аныяктар улуг сонуургалдыг. Ынчалза-даа баскетбол, ча-согун адары, хол, бут бөмбүүн ойнаары, чадаг чарыш болгаш оон-даа өске ойннар шуут организастаттынмайн турар. Колхозта комсомол эге организациязы бо дугайында дарый хемчег алза чогуур.

Х. КУСКУН-ООЛ.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

Хөй-ниитиниң чугула херээ

Кем-херек үүлгедир болгаш ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар-биле демиселге хөй-ниитиниң ролюн бедидер дугайында партия болгаш чазактың салган сорулгазын күүседир дээш Бай-Тайга районнуң партия, совет, хөй-ниити организациялары чамдык хемчеглерни ап келген.

Амгы үеде районнуң колхозтарында, бүдүрүлгелеринде, албан черлеринде 270 ажыг кижи составтыг 12 улусчу дружиналар бодунуң район штавынын удуртулгазы-биле доктаамал ажылдап турар. Ниитиниң корум-чурумун камгалааринын район штавынын ажылынын дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, дружиналарның ажылын экижидеринче угланган тодаргай хемчеглерни ап чоруткан. Дружиналар командирлериниң парторганизациялар секретарьлары-биле каттышкан чөвүлел хуралдарын бо чылдың эгезинден бээр 4 удаа чыылдыргаш, дружиначыларның сорулгазының дугайында айтырыгларны оларга чугаалаштырып келген.

Совет хоойлу-дүрүмну болгаш социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин үрээрлер-биле демиселге хөй-ниитиниң ролюн бедидер дугайында хоойлунуң төлевилелин дружиначыларга таныштырар, оларның хүн бүрү ажыл-чорудулгазынга дузалажыр талазы-биле районнуң прокурору эш Мижит, район судунуң шиитке кчизи эш Күжүгет, райкүүскомнуң шагдаа салбырының начальниги эш Чүлдүм, шагдаа ажылдакчызы эш Галушкин олар эки ажылдап турарлар.

«Тиилелге» колхозта дружина (командири С. Лопсан) ында партия организациязының удуртулгазы-биле дружиначыларның сургаалдалыг хуралдарын үргүлчү чорудуп, кудумчуларга, хөй-ниитиниң черлеринге дежурныйларны доктаамал үндүрүп турар. Дружиначылар боттарының хүлээлгезин күүседип тургаш, сөөлгү айларның дургузунда ниитиниң корум-чурумун үрээн 13 херектерни илереткен болгаш буруулуг кижилерни шыңгыы сагындырып келген. Чурум үрээн 4 кижиниң херектерин чогуур организацияларже дружина шилчидип берген. Ниитиниң корум-чурумун камгалаар хүлээлгезин дружиначылар Аптыы, Төмүр, Доржу болгаш өскелер-даа эки күүседип турарлар.

Райпода, Тээли ортумак школада, «Мурнакчы», «Малчын», Сталин аттыг колхозтарда улусчу дружиналар партия организацияларының удуртулгазы-биле боттарының ажылын база-ла эки чорудуп турар. Ылаңгыя райпода дружиначылар эштер Ламзаа-Серен, Огнев, Бады оларның аттары чон ортузунда алаан билдингир апарган.

Оон-биле кады чамдык бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда тургустунгулаан улусчу дружиналар боттарының ажыл-чорудулгазын амдаа ёзулуг эгелевээнин демдеглээр херек. Чижээ, СТС-те, райкүүскомнуң коммунал ажыл-агый конторазында улусчу дружиналар боттарының чорудар ажылдарының планнарын чогаадып албаан, дружиначыларны дежурныйга үндүрбейн келген.

Улусчу дружиналарның район штавынын талазындан улусчу дружиналарның ажылын хүн бүрү удуртур, дружиначыларның эргехүлээлгезин оларга таныштырар хемчеглерни ам-даа четпес ап келгенивисти миннир ужурлуг бис. Ылаңгыя 100 ажыг дружиначылар демдектерин безин ам-даа албаннар.

Ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга ажылчы чоннарның киржилгезин хандырар талазы-биле ажылда бар четпестерни шиитпирлиг чайладыры чугула. Социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин сагып боттандырар чорук—бүгү ниитиниң херээ болур. Ынчангаш ниитиниң чурумун үрээрлер-биле демиселди күштелдирип, дружиначыларның ажыл-чорудулгазынга боттуг дузалажыр хүлээлгезин ажылчы кижи бүрүү утпас ужурлуг.

О. ЧЕДЕР-ООЛ,

Улусчу дружиналарның Бай-Тайга район штавынын начальниги.

ТЫВА ОБЛАСТЫН ХӨГЖҮМШИИ ТЕАТРЫ

Бөгүн— апрель 24 хүндүс болгаш кежээ

М. Шатровтуң

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ АДЫ-БИЛЕ

деп 3 көжеге, маадырлыг шиизи болур.

Шиинин эгелээри: хүндүс—12 шакта болгаш кежээ—7 шак 30 минутада.

Бай-Тайга районнуң «Тиилелге» колхозунуң кежигүнү хамааты Чимис Чон-Хооевна Салчак ол-ла колхозта хамааты Удувас-оол Кандаанович Салчактан чарлыр дугайында херекти көдүрүп турар. Ук херекти Бай-Тайга районнуң улус судунга көөр.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довурак суурнуң Тайбың кудумчузунда № 10 бажында чурттап турар хамааты Вячеслав Валерианович Горбунков Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довурак суурнуң № 2 ниити чуртталга бажынында чурттап турар хамааты Татьяна Алексеевна Горбунковадан чарлыр дугайында херекти көдүрүп турар. Ук херекти Барыын-Хемчик районнуң улус судунга көөр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчысының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистериниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 27-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00149. Чагыг № 1166. Культура эргелелиниң типографиязы.